

PROGRAMMA **NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE**

WAD VEERKRACHTIG! JAARVERSLAG 2021

www.2021.rijkwaddenzee.nl

INHOUD

Voorwoord van onze opdrachtgevers	3
Voorwoord Hendrikus Venema	4
Opvallende resultaten	6
Thema 1 Klimaatverandering	8
Strategieontwikkeling klimaat voor beleid en beheer	8
Thema 2 Natuurlijke Dynamiek	10
Herstelproject en bewustwording natuurlijke dynamiek eilandstaarten	10
Maatregelenpakket verminderen impact bodemberoerende activiteiten	11
Haalbaarheidsstudie en pilot benutting slib Waddenzee	12
Thema 3 Onderwaternatuur	13
Verbinden en borgen van kennisontwikkeling onderwaternatuur	13
Ontwikkelen trilaterale afspraken swimway en onderwaternatuur	14
Pilots natuurverbetering en duurzaam medegebruik	15
Onderwaternatuur bekend en bemind maken	16
Indirecte invloeden menselijk handelen verminderen	16
Vrije ruimte	17
Thema 4 Vogels	18
Ontwikkelen beheermaatregelen betreffende klimaatverandering	18
Thema 5 Visserij	19
Uitvoering visserijconvenanten en -akkoorden	19
Kansen verdere verduurzaming Waddenvisserij	20
Thema 6 Bereikbaarheid en Mobiliteit	22
Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden	22
Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddenzeehavens	24
Thema 7 Randen van het Wad	25
Ontwikkelen van kansen langs de kust	25
Pilots integrale gebiedsopgaven overgangszones	27
Visie en pilots zilte economie Waddenzeekust	27
Thema 8 Versterken kernwaarden Werelderfgoed	29
Trilateraal Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied	29
Versterken landschappelijke kwaliteit	30
Zonering en ontwikkeling waardenset duurzaam toerisme	31
Organisatie en financiën	32
Financiën	34
Colofon	35

Voorwoord van onze opdrachtgevers

In mijn rol als onafhankelijk voorzitter van het Opdrachtgeverscollectief van het Programma naar een Rijke Waddenzee, was het mijn wens voor 2021 om elkaar vaker in de ogen te kunnen kijken. Om goede gesprekken te voeren en zo met elkaar de beste besluiten te nemen voor onze Waddenzee. Het eerste deel van mijn wens is helaas om bekende redenen minder gelukt; we moesten wederom, noodgedwongen, onze toevlucht zoeken tot digitaal vergaderen. De goede gesprekken hebben we desondanks toch gevoerd met elkaar! We spraken over de opdrachten waaraan PRW tot en met 2022 met grote inzet werkt. In het voorliggende jaarverslag staan de in 2021 behaalde resultaten vermeld. Zoals het opstellen van een concreter streefbeeld voor de onderwaternatuur van de Waddenzee, het starten van een Community of Understanding voor sedimentbeheer inclusief de ecologische aspecten en het faciliteren van de besluitvorming over de locatie van ruim 8.500 hectare beschermd sublitoraal gebied in de Waddenzee dat wordt gesloten voor de garnalenvisserij.

Een behoorlijk aantal van de door PRW op te leveren resultaten vragen opvolging of doorwerking in beheer en/of beleid. Het PRW team is dit jaar al gestart om samen met de opdrachtgevers actief vorm te geven aan overdracht en borging. En daarbij gaat het niet alleen om de inhoud maar ook om de werkwijze en rollen omdat gebleken is dat juist die ook het verschil kunnen maken.

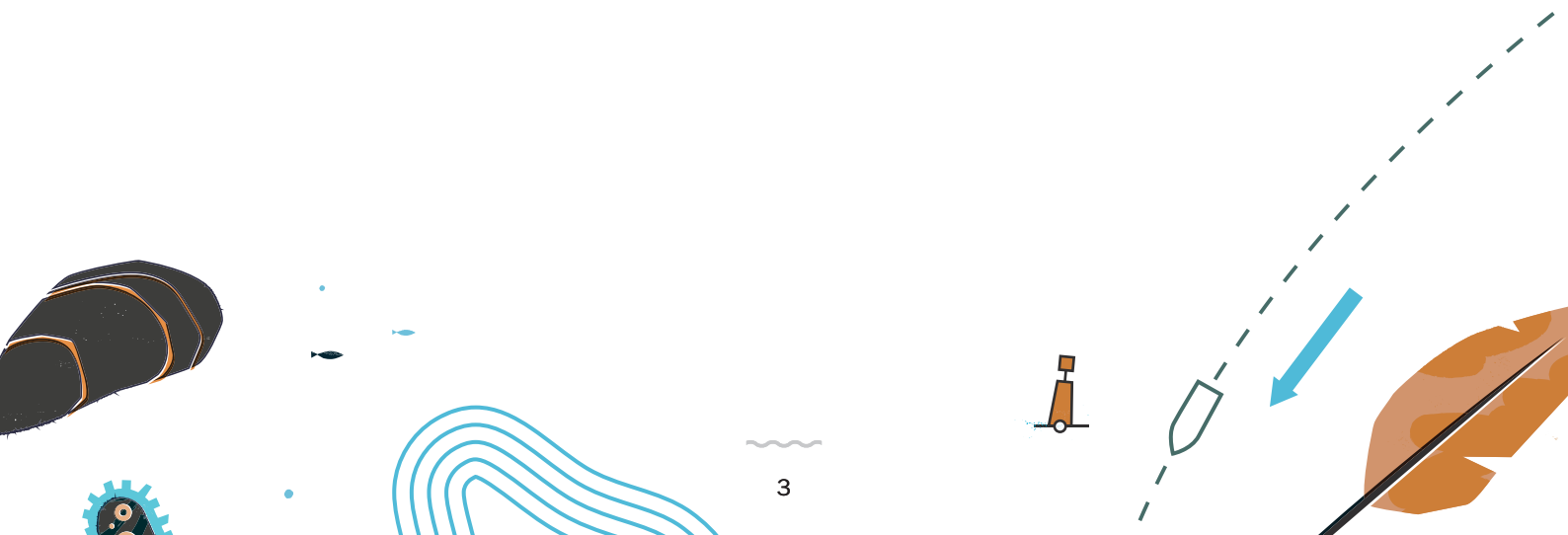
Er zijn goede, intensieve gesprekken gevoerd over het werken aan een Rijke Waddenzee na 2022. We hebben met elkaar verkend aan welke opgaven, op het gebied van zowel beleid als beheer, nog gewerkt moet worden. Opgaven met als hoofddoel het realiseren van natuurherstel van de Waddenzee en de daarmee samenhangende transitie die nodig zijn in relatie tot het (mede)gebruik voor het Waddengebied. Hoe dit georganiseerd moet worden en waar we dit moeten en of kunnen onderbrengen is onze gezamenlijke zoektocht in de Waddengovernance die we in 2022 voortzetten. Met elkaar zijn wij hiervoor, hoe dan ook, verantwoordelijk. Een Rijke Waddenzee ligt immers alle opdrachtgevers na aan het hart.

Een uitdaging die wendbaarheid en lef van ons vraagt, een uitdaging die we voor Werelderfgoed Waddenzee moeten aangaan! Ik zie uit naar de gesprekken die we hierover in 2022 zullen gaan voeren en vertrouw erop dat we tot goede afspraken komen.

Ineke van Gent

Burgemeester van Schiermonnikoog

Onafhankelijk voorzitter van Opdrachtgeverscollectief PRW

Voorwoord Hendrikus Venema

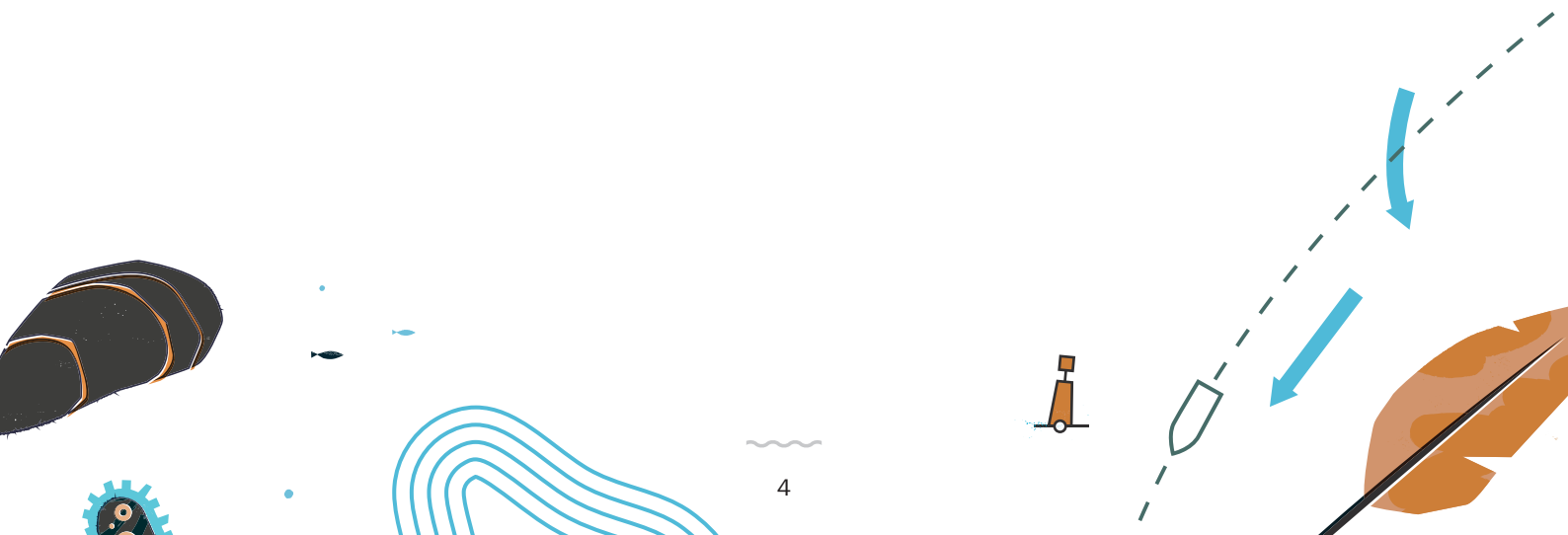

Ook dit jaar werkten we samen met bewoners, gebruikers, maatschappelijke organisaties en overheden aan een duurzaam en veerkrachtig Waddengebied. Voor mens en natuur. Met het gebied centraal en het perspectief voor het Waddengebied in 2050 als stip op de horizon.

We zijn goed op weg met de uitvoering van ons programmaplan 2019-2022 Wad Veerkrachtig! Het online werken met alle digitale mogelijkheden die er zijn hebben we inmiddels goed onder de knie. Het maakte het voor ons mogelijk om constructief met alle partijen te werken aan de thema's van het programma. En samen de nodige stappen vooruit te zetten om het perspectief van een Rijke Waddenzee dichterbij te brengen. Maar er is ook een keerzijde aan deze situatie. Het welzijn en welbevinden van een ieder is behoorlijk op de proef gesteld en sommige van onze partners heeft het financieel zwaar. Het is van belang hier oog voor te hebben zowel binnen ons team als voor onze partners waar we mee samenwerken. Alleen samen, met begrip en hulp komen we verder.

In het bereiken van het perspectief speelt de visserij een centrale rol. Voor een duurzame visserij maakten we in 2021 een paar belangrijke stappen. Zo kwam, met steun van het Waddenfonds en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de tenderregeling garnalenvisserij tot stand. Ruim 8500 hectare sublitoraal gebied in de Waddenzee kan worden gesloten voor de garnalenvisserij waarmee de natuur ruimte krijgt voor herstel. Tegelijkertijd biedt de regeling de 70 overblijvende garnalenvissers meer perspectief. Met deze afspraak realiseerden wij een groot deel van de VisWad afspraken. Na twee jaar onderhandelen zijn er ook hernieuwde afspraken gemaakt voor het uitvoeringsprogramma Mosselconvenant (looptijd tot 2029). Zodoende is er ook voor deze sector helderheid en perspectief en zetten we stappen richting de realisatie van een Rijke Waddenzee.

Er komt steeds meer aandacht voor de onderwaternatuur in de Waddenzee. Goed beleid ontbreekt echter. Terwijl het een essentiële schakel in het Waddengovernance is om op langere termijn goed ecologisch onderhouden herstel en beheer te kunnen uitvoeren. Vanuit onze rol van uitdager en aanjager hebben we in samenspraak met het ministerie van LNV, mede namens de andere opdrachtgevers, gewerkt aan bouwstenen voor natuurbeleid. Dit hebben we vormgegeven samen met wetenschappers, beleidsmakers, beheerders en bevlogen denkers met als resultaat een concreter streefbeeld voor een weerbaar en zelfredzaam ecosysteem onder water. Het advies krijgt een doorwerking naar actualisatie van het landelijke natuurbeleid en de kaders voor verbeterprogramma's zoals de Programmatische Aanpak Grote Wateren.

Klimaatverandering vormt een van de belangrijkste bedreigingen voor het internationale Unesco Werelderfgoed Waddenzee. Zowel direct door bijvoorbeeld een stijging van temperatuur en neerslag. En ook indirect door onder andere de toename van exoten. Dit kan ernstige gevolgen hebben voor het gebied en de kenmerkende biodiversiteit van het Waddenecosysteem. In alle 8 thema's van het programma is klimaatverandering een belangrijk onderwerp. We hebben als PRW een verbindende en uitdagende rol in het werken aan integrale oplossingen voor klimaatverandering en klimaatadaptatie. Zo hebben we begin 2021 samen met Global Centre of Excellence on Climate Adaptation (GCECA) een klimaatadaptatieweek georganiseerd waarin we voor het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) een concreet manifest hebben opgesteld, met concrete verbetervoorstellen voor het Waddengebied.

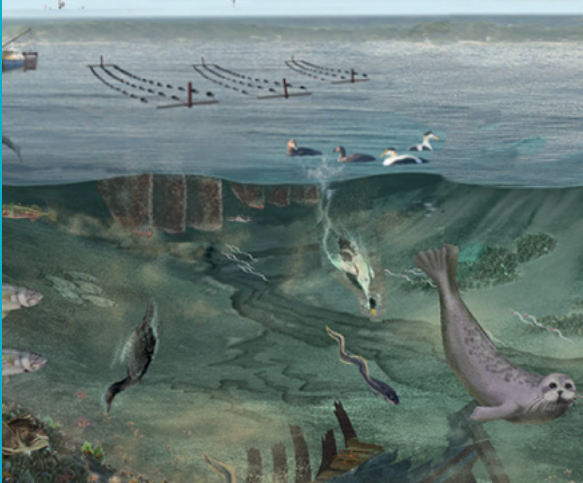
Dit is slechts een klein doorkijkje in wat er in 2021 is bereikt. In ons jaarverslag geven wij per thema aan wat we hebben gedaan op weg naar een Rijke Waddenzee. Het jaar 2022 is het laatste jaar van PRW. Terugkijkend vanaf de start in 2010 ben ik trots op wat we met z'n allen bereikt hebben in het Waddengebied, mede door de inzet van al onze opdrachtgevers en partners. In dit laatste jaar ronden we ons programmaplan af en organiseren we een inspirerend event om met name jongeren mee te nemen in de (toekomstige) uitdagingen in het Waddengebied.

Hendrikus Venema

Programmadirecteur Programma naar een Rijke Waddenzee

Opvallende resultaten

STREEFBEELD ONDERWATERNATUUR WADDENZEE

De onderwaternatuur is een essentiële schakel in het Waddenecosysteem, maar nog onvoldoende bekend. PRW is daarom gevraagd een concreter streefbeeld hiervoor op te stellen.

RUIMTE VOOR AQUACULTUUR

De vraag naar gezond en duurzaam geproduceerd voedsel neemt toe, terwijl het mariene ecosysteem en de opbrengsten van de zeevisserij onder toenemende druk staan. Binnendijkse aquacultuur kan een duurzaam alternatief zijn.

AFSPRAKEN GESLOTEN GEBIEDEN GARNALENVISSERIJ WADDENZEE

Afspraken VisWad akkoord leidt eind september tot besluit over de locatie van ruim 8.500 hectare beschermd sublitoraal gebied in de Waddenzee.

SUCCESVOL WAAA SEMINAR

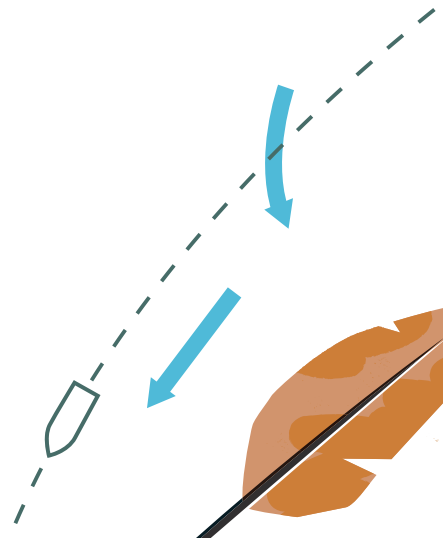
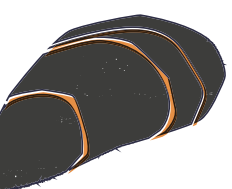

Tijdens de Klimaatadaptatieweek in Groningen organiseerden we samen met onze partners het WAAA seminar. Met als doel klimaatadaptatie in het Waddengebied sterker op de agenda te krijgen.

SEDIMENT SOLUTIONS

Lokaal hebben we veel slib, maar voor de hele Waddenzee is het een relatief schaars goed. Het slib kunnen we in ons voordeel inzetten. In de Community of Understanding Sediment Solutions delen we kennis en kunde.

Thema 1 Klimaatverandering

HIER DOEN WE HET VOOR!

Klimaatverandering oefent op de langere termijn een steeds grotere invloed uit op ecologie, waterveiligheid en menselijk medegebruik in de Waddenzee en de Waddenregio. Wij kunnen door het in kaart brengen van de meest waarschijnlijke scenario's van de effecten en consequenties van klimaatverandering en de belangrijkste aandachtsgebieden, de benodigde maatregelen gaan prioriteren en plannen samen met alle betrokken partijen.

In [deze video](#) gaat PRW'er Hein Sas met Karin Lochte (Voorzitter van de Wadden Sea Board) in gesprek over de effecten van klimaatverandering op de Waddenzee en over de nalatenschap van PRW voor de Waddenzee community door het initiëren van projecten als Sediment Solutions en Water as Leverage.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

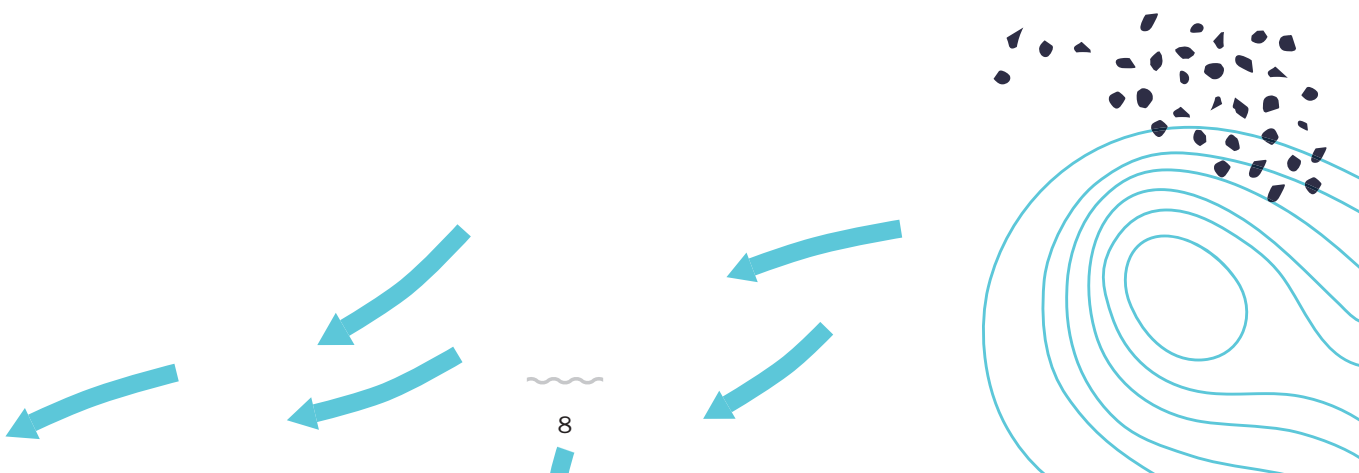
Strategieontwikkeling klimaat voor beleid en beheer

Uit de position paper die we in 2020 samen met de Waddenacademie opstelden, blijkt dat de impact van de zeespiegelstijging op Nederland en de Waddenzee vermoedelijk tot 2050 nog beperkt zal zijn. Andere klimaat-effecten, met name de verandering van weerpatronen, zijn nu al te merken. Het Klimaat signaal'21 van het KNMI bevestigt dit beeld. Uit onze verkenning die in 2020 begon, bleek bovendien dat de invloed van klimaatverandering op de Waddennatuur niet goed bekend was en dat er ook weinig aandacht voor was in beleid en beheer. Dit leidde tot een vicieuze cirkel: effecten weinig bekend > weinig aandacht voor effecten > effecten weinig bekend (etc.).

Dit hebben we gedaan

Om deze vicieuze cirkel te (helpen) doorbreken zijn we in gesprek gegaan met experts, vertegenwoordigers van regionale en landelijke overheden, beheerders/beleidsmakers, natuurbeschermingsorganisaties en andere betrokkenen, om informatie op te halen over de invloed van klimaatverandering op de natuurwaarden van de Waddenzee. Deze effecten gaan we zo overzichtelijk mogelijk ordenen in een 'Klimaat Early Warning Systeem Waddenzee'.

Hierdoor dragen we bij aan meer bewustwording over de nu al ingrijpende invloed van de huidige klimaatverandering op het ecosysteem van de Waddenzee en dat die invloed nog snel toeneemt. Parallel hieraan wordt door de Waddenacademie trilateraal gewerkt aan een groot onderzoeksprogramma om effecten van klimaatverandering op de Waddenzee in kaart te brengen.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Mede dankzij ons werk zien we dat binnen Nederland veel meer aandacht is ontstaan voor de invloeden van klimaatverandering op de natuur van de Waddenzee en de andere kustwateren. Dat leidt tot versnelling van:

- ontwikkeling van onderzoekprogramma's om de invloeden van klimaatverandering in Nederlandse kustwateren beter in kaart te brengen in het kader van LIFE-IP en PAGW en Kennisprogramma Zeespiegelstijging.
- onderzoek hoe beter op klimaatverandering kan worden geanticipeerd in het kader van de Wet Natuurbescherming (bijvoorbeeld in kader van de N2000 doelen evaluatie en de Beheerplannen);
- meer aandacht voor adaptatiemaatregelen, zoals in de Eems-Dollard, bij de versterking van dijktraject Koehoal-Lauwersmeer en bij de ontwikkeling van nieuwe plannen, bijvoorbeeld in het Lauwersmeergebied.

Het Klimaat Early Warning Systeem ronden we begin 2022 af.

'PRW PIONIERT, VERBINDT EN VERDIEPT KENNISONTWIKKELING KLIMAAT EN NATUUR IN DE GROTE WATEREN. SOMS LOOPT PRW WAT VOORUIT OP ANDERE TRAJECTEN, MAAR DEELT INZICHTEN MET ANDEREN OM SAMEN VERDER TE KOMEN.'

– Joost Backx, van Rijkswaterstaat Directie Water, Verkeer en Leefomgeving

Thema 2 Natuurlijke Dynamiek

HIER DOEN WE HET VOOR!

Waar het kan worden natuurlijke dynamische processen in de Waddenzee gestimuleerd; zoveel mogelijk hersteld of versterkt. Dit bereiken we door het wegnemen of het verminderen van opgeworpen barrières of invloeden. Dit draagt bij aan een veerkrachtige natuur en behoud van het Waddengebied als klimaatbuffer.

In [deze video](#) draagt PRW'er Sonja van der Graaf het stokje over aan Albert Oost van Staatsbosbeheer om zo het dynamische beheer van duinen in goede handen te laten.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Herstelproject en bewustwording natuurlijke dynamiek eilandstaarten

Door het vastleggen van duinen en de aanleg van stuifdijken is veel dynamiek langs de zandige kust van de eilanden verloren gegaan. Karakteristieke kustflora en -fauna zijn mede hierdoor verdwenen. PRW stimuleert het herstel van de natuurlijke dynamiek waarbij veiligheid en maatschappelijk draagvlak voorop staan. Bij de verkenning die we aan het begin van het traject hebben uitgevoerd is gebleken dat het niet alleen om de dynamiek van de eilandstaarten gaat, maar om de duindynamiek op de eilanden als geheel. Daarom hebben we het bereik van dit traject daarheen verbreed.

Dit hebben we gedaan

PRW heeft een inventarisatie uit laten voeren van voorbeelden van herstel van natuurlijke dynamiek op de Waddeneilanden en deze tijdens een webinar gepresenteerd. Samen met Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat en Provincie Noord-Holland maakten we een korte animatie. Daarnaast ondersteunden we Rijkswaterstaat in de discussie over suppletie en de basiskustlijn op Schiermonnikoog.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Door de kustlijn op haar plek te houden en de duinen meer vrijheid te geven, creëren we kansen voor de natuur én voor onszelf. Bewustwording en draagvlak zijn hierin van cruciaal belang. De goede voorbeelden in het rapport 'Duindynamiek Waddeneilanden' en het webinar met natuurbeheerders, waterschappen, provincie medewerkers, gemeenten en wetenschappers dragen daar aan bij. De animatie 'Duinen in beweging' helpt om het belang van meer dynamiek in de duinen en hoe je dat kunt realiseren toe te lichten en breder te communiceren. De animatie is landelijk beschikbaar voor overheden en organisaties die aan de slag gaan met meer dynamiek in de duinen.

"WE KUNNEN KUSTBEHEER NOG MEER BENUTTEN VOOR HET BEVORDEREN VAN DUINDYNAMIEK EN DAARBIJ ZOEKEN NAAR SYNERGIE TUSSEN DOELEN OP GEBIED VAN VEILIGHEID, NATUUR, KLIMAATADAPTATIE, RECREATIE EN LANDSCHAP"

– Robert Zijlstra, Rijkswaterstaat

Maatregelenpakket verminderen impact bodemberoerende activiteiten

De bodem van de Waddenzee wordt in grote delen frequent beroerd, bedekt of omgewoeld door menselijke activiteiten (baggeren, aanleg kabels en leidingen, visserij). Daarnaast is er sprake van een hoge dynamiek van wind en water, wat ook zorgt voor natuurlijke bodemberoering. Het is van belang om de effecten van bodemberoering in beeld te krijgen om -indien nodig- een maatregelenpakket te ontwikkelen voor het verminderen van de impact van bodemberoerende activiteiten.

Dit hebben we gedaan

In 2021 publiceerden we het rapport "Review naar de effecten van natuurlijke bodemdynamiek en menselijke bodemberoering in de sublitorale Waddenzee". De belangrijkste bevindingen bespraken we met het beheerderscollectief van de Beheerautoriteit Waddenzee en beleidsmedewerkers van LNV, RWS en natuurorganisaties. Door de vele onzekerheden die aan de impact van bodemberoering in een van nature dynamisch gebied als de Waddenzee kleven, is het rapport geen basis voor het formuleren van maatregelen. Wel is helder geworden, mede ook door het werken aan het Streefbeeld Onderwaternatuur, dat de te beschermen onderwaternatuurwaarden scherper moeten worden gedefinieerd en juridisch geborgd en dat we cruciale kennisleemtes moeten invullen. Daarom zijn voorstellen ontwikkeld voor het aanpassen van het N2000 Profieldocument voor Habitat H1110A, permanent overstroomde zandbanken in getijdegebieden, en voor het organiseren van een proces voor het beter in kaart brengen van de onderwaternatuur.

Dit hebben we in 2021 bereikt

De review naar effecten van natuurlijke bodemdynamiek en menselijke bodemberoering in de sublitorale Waddenzee maakte het belang van het onderscheid tussen hoog en laag dynamische gebieden duidelijker. In laag-dynamische gebieden is de kans groter dat frequente bodemberoering herstel verhindert.

**"IN LAAG-DYNAMISCHE GEBIEDEN IS DE KANS GROTER DAT FREQUENTE BODEM-
BEROERING HERSTEL VERHINDERT EN DE BODEMGEMEENSCHAP ZICH ONTWIKKELT
NAAR EEN DIE MEER KENMERKEND IS VOOR MEER DYNAMISCHE GEBIEDEN"**

– Joost de Ruig, HID Rijkswaterstaat

Haalbaarheidsstudie en pilot benutting slib Waddenzee

Slib wordt in grote hoeveelheden afgezet in de rustige delen van de Waddenzee. Het aanbod van slib in de Waddenzee is (nagenoeg) 'oneindig' groot. De vraag is of er – in analogie met de ervaringen in de Eems-Dollard – mogelijkheden zijn om slib uit de Waddenzee duurzaam te hergebruiken. Slib niet meer als afvalstof, als probleem, maar als kans bij opgaven van klimaatmitigatie, -adaptatie, kustveiligheid en een duurzame landbouw. Met haalbaarheidsstudies en pilots verkennen we de mogelijkheden.

Dit hebben we gedaan

We lieten in 2021 een verkenning naar kleinschalige zogenoemde slibhubs plaatsvinden. Hieruit blijkt dat zo'n hub ook financieel haalbaar is wanneer er een afnemer in de buurt is. In havens lijkt altijd te veel slib te zijn. Uit de trilaterale slibbalansstudie Where Mud matters blijkt dat we zuinig moeten zijn op 'ons slib'. Daarnaast is in 2021 de trilaterale Community of Understanding Sediment Solutions tot wasdom gekomen. We organiseerden samen met anderen twee webinars en een inspirerende excursie naar het Waddengebied tussen de Elbe en de Eems.

Dit hebben we in 2021 bereikt

De haven van Lauwersoog is geïnspireerd door de verkenning en gaat met een lokaal slibdistributiehuis experimenteren. Sediment is een belangrijke waarde van de trilaterale Waddenzee. De webinars en het excursieprogramma helpen bij het identificeren van gedeelde interesses en de beste manier om vooruit te komen, ook gerelateerd aan de bestaande organisatiestructuren van trilaterale samenwerking. In de drie landen is veel kennis en knowhow over het gedrag van sediment (zand en slib) en het beheer ervan. Tijdens het excursieprogramma werden we gastvrij onthaald door beheerders ter plaatse en was tijd en gelegenheid voor de echte ontmoeting. Het is nu zaak de lichte coördinatie na deze opstartfase een goede thuishaven te bieden. De deelnemers aan de community zijn aan zet volgende activiteiten te organiseren. PRW helpt in 2022 mee aan een warme overdracht.

Thema 3 **Onderwaternatuur**

HIER DOEN WE HET VOOR!

Wat je niet ziet boeit je niet. Begrijpelijk, maar daardoor zijn beleid en beheer en beleid van de Waddenzee gericht op zichtbare en door de mens hooggewaardeerde natuurwaarden: die van droogvallende platen en soorten als vogels, zehonden, schelpdieren en zeegras. Een rijke Waddenzee is meer dan dat, is completer. De natuur onder water vraagt een inhaalslag. Het vormt een belangrijk deel van het fundament van het ecosysteem. Door de onderwaternatuur beter te begrijpen, en door te kiezen komt er meer grip op het handelingsperspectief voor beleid en beheer, ook in trilateraal verband.

In [deze video](#) is PRW'er Michiel Firet in gesprek met Wouter van der Heij van der Heij van de Waddenvereniging over het thema onderwaternatuur en het verder gaan met verkregen inzichten.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Verbinden en borgen van kennisontwikkeling onderwaternatuur

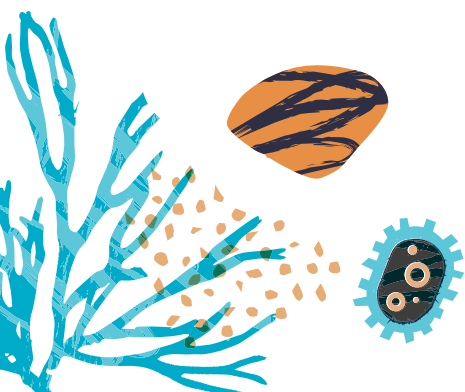
Voor kennisontwikkeling zetten natuurorganisaties, kennisinstellingen en waterschappen een aantal doelgerichte onderzoeksprogramma's op, zoals 'Waddenmozaiek', 'Swimways' en 'Ruim Baan voor Vissen II'. In nauwe afstemming met de Waddenacademie leggen we waar nodig verbindingen en ondersteunen we de vertaling van resultaten naar beleid, ontwikkeling en beheer. De Nederlandse Waddenkennis is van internationale betekenis, ook voor de economie van Noord-Nederland. We promoten een Waddenkennis-infrastructuur. Daarnaast jagen wij veldexperimenten aan ('leren door doen') door beheerders en gebruikers (met name visserij).

Dit hebben we gedaan

Na de PRW-analyse in 2020 van de kennisagenda's, de overlap in kennisvragen en een advies aan het Waddenfonds en de Waddenacademie, hebben we hier vanuit PRW weinig aandacht meer aan besteed.

Dit hebben we in 2021 bereikt

De PRW adviezen hebben een rol gespeeld bij de keuze voor de opzet van de Waddenacademie 2.0. Binnen de verschillende thema's van PRW zijn wel nieuwe systeemvragen concreter geworden. Sommige zijn in samenwerking met de Waddenacademie en anderen ook al (deels) beantwoord, zoals in de trilaterale slibbalans studie. Gevraagd adviseren gaat door.

Ontwikkelen trilaterale afspraken swimway en onderwaternatuur

Ook op trilateraal gebied is nog weinig aandacht voor de onderwaternatuur. Voor de vissen is de trilaterale Swimway Vision Wadden Sea vastgesteld en opgenomen in de Verklaring van Leeuwarden in 2018. Voorzitterschap Duitsland heeft een start gemaakt met een gestructureerde aanpak op het gebied van onderzoek, monitoring, beleid, beheer en stakeholdermanagement. De afspraken worden nu omgezet naar een actieprogramma. De betrokken landen gaan de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van onderdelen van dit programma overnemen. Ook voor onderwaternatuur is trilaterale aandacht nodig. Het trilaterale Wadden Sea Plan uit 2010 kan concreter.

Dit hebben we gedaan

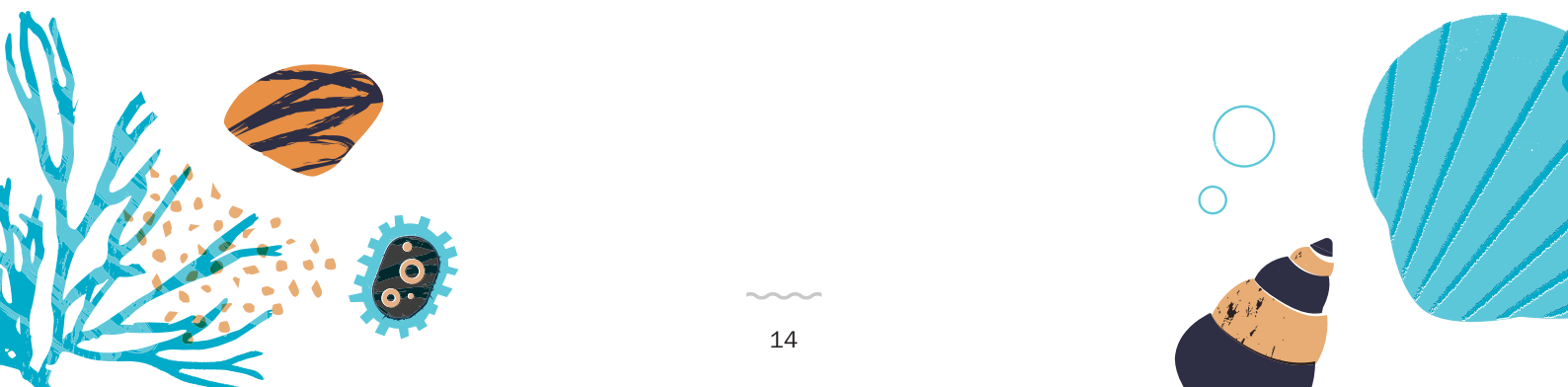
PRW agendeerde de onderwaternatuur in de trilaterale samenwerking. Gestart is met het organiseren van een trilateraal webinar over de manier waarop Duitsland, Denemarken en Nederland omgaan met de wettelijke bescherming van de onderwaternatuur, zoals die volgt uit Europese kaderrichtlijnen. Daaruit blijkt dat Duitsland en Denemarken goed gebruik maken van de Kaderrichtlijn Marien en daarmee een brede ecosysteembenadering kunnen toepassen. Nederland heeft die richtlijn niet van toepassing verklaard op het Waddengebied. Tijdens het 15e trilaterale wetenschappelijke Wadden symposium was PRW rapporteur bij de sessie over onderwaternatuur.

Dit hebben we in 2021 bereikt

De bewustwording is gegroeid bij beleidsmakers en beheerders dat concreter beleid voor de onderwaternatuur helpt. En dat van elkaars aanpak gebruik kan worden gemaakt. De actieve samenwerking in de trilaterale netwerken hebben geleid tot concrete aanbevelingen voor de trilaterale Ministersverklaring 2022.

"INTERNATIONAL COOPERATION IS OF GREAT IMPORTANCE FOR THE PROTECTION OF MARINE NATURAL WORLD HERITAGE SITES, AS THEY ARE PARTICULARLY ENDANGERED BY CLIMATE CHANGE"

– Mr. Kyong-O Moon van de Korean Getbol wetlands

Pilots natuurverbetering en duurzaam medegebruik

Het herstel van de natuurkwaliteit van de Waddenzee is geen automatisme. Naast kennisontwikkeling moeten ook actief (innovatieve) pilots gestimuleerd worden ('leren door doen'). Deze richten zich op natuurverbetering, op het verduurzamen van menselijke activiteiten en op het over de drempel helpen van belangrijke, maar verdwenen soorten. Om vervolgens van deze pilots te leren.

Dit hebben we gedaan

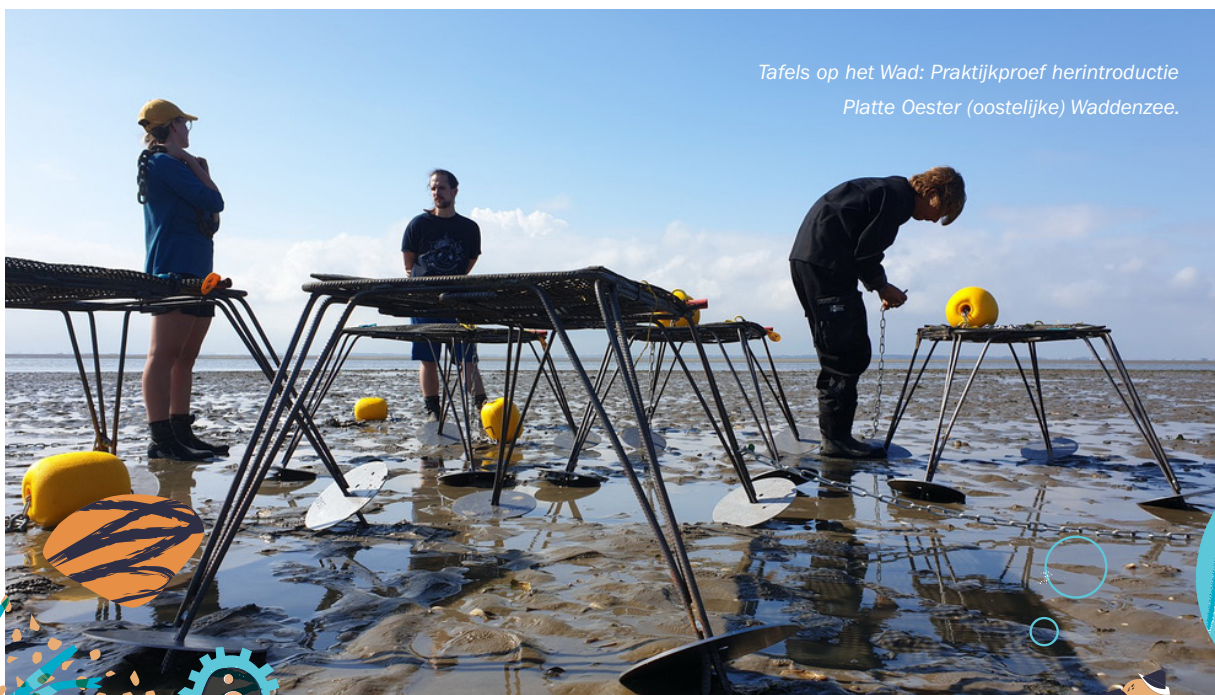
Bij Pilots voor natuurverbetering en duurzaam gebruik komen verschillende themalijnen bij elkaar. Zo ontwikkelden wij het concept 'Zie'nswat'; een drijvende of aan een kade vast te maken constructie die een aantrekkelijk habitat vormt voor onderwaterleven en ook geschikt is voor onderzoek en beleving. Een pilot van andere aard is de ontdekkingstocht of een marktintroductie van levende of diepgevroren garnalen meerwaarde biedt. Ook lieten we oestertafels op het wad plaatsen, als praktische verkenning naar de overlevingskans van platte oesters in de oostelijke Waddenzee. De pilot waarbij een walviskadaver onder water wordt gelegd is helaas nog niet tot uitrol gekomen.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Op het vlak van educatie, voedselvoorziening en verbetering van het ecosysteem hebben we praktische mogelijkheden laten zien. Soms net voorbij wat we gewend zijn. Zo is een belangrijk doel van deze pilot Walviskadaver bereikt; namelijk een andere kijk op dood en afbraak in het natuurlijke ecosysteem Waddenzee.

"PLATTE OESTERS HECHTEN ZICH GRAAG AAN ANDERE OESTERSCHELPEN, ALS ZE WAT VERSLETEN ZIJN. BLIJKBaar MOET DE GEUR VAN DE VORIGE BEWONER ZIJN VERDWENEN. MET OUDE SCHELPEN IN CEMENT KUNNEN WE ZE MISSCHIEN HELPEN."

– Jan Geertsema, De Goede Vissers

Onderwaternatuur bekend en bemind maken

Het deel van de Waddenzee dat zich onder water afspeelt is nog veelal onbekend bij bestuurders, gebruikers, bewoners, beheerders en beleidsmakers. Als deze partijen de waarde inzien en de urgentie van verbetering voelen, ontstaat vanzelf meer bereidheid om de onderwaternatuur te respecteren en te beschermen. Ofwel: het onbekende bekend en het onbeminde bemind maken. Door resultaten van onderzoek en pilots integraal onder de aandacht te brengen bij de doelgroepen en te voorzien van handelingsperspectieven. Dat vergemakkelijkt de verankering in beleid en beheer.

Dit hebben we gedaan

We publiceerden een informatieve cartoon over onderwatergeluid in de Kust en Zeegids 2021. Wij verlegden de aandacht daarnaast naar de beleidsmakers, met als spil het met velen werken aan het advies “Concreter streefbeeld voor een weerbaar en zelfredzaam ecosysteem onder water”.

Dit hebben we in 2021 bereikt

We hebben de aandacht voor de onderwaternatuur sterk vergroot dit jaar. Niet alleen binnen dit project maar ook in verbinding met ontwikkelingen op de andere thema's, zoals impact bodemberoering, transitie bereikbaarheid en zonerings visserij. Het Advies Streefbeeld Onderwaternatuur is weer input voor de actualisatie doelensystematiek Natura 2000, het streefbeeld Waddenzee van de Programmatische Aanpak Grote Wateren en visserijzonerings.

Indirecte invloeden menselijk handelen verminderen

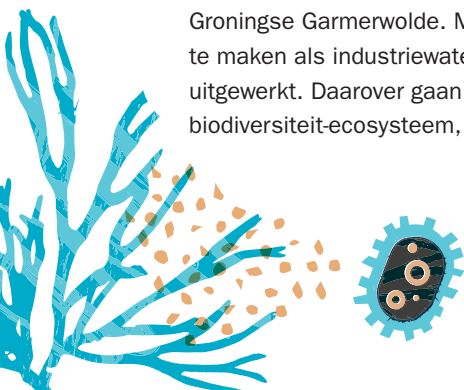
Indirecte invloeden van menselijke activiteiten buiten de Waddenzee kunnen ook van invloed zijn op het ecosysteem in de Waddenzee. Denk aan de lozing van gebiedsvreemde stoffen, die nog niet standaard gemeten worden en waarvan de effecten op organismen nog niet bekend zijn. Dit is een onderbelicht element van het waterkwaliteitsbeheer in de Waddenzee. We onderzoeken daarbij of lozing en verdunning van stoffen in een groot watersysteem als de Waddenzee zodanig is dat er geen probleem is.

Dit hebben we gedaan

Rond de jaarwisseling van 2020 naar 2021 publiceerden wij enkele studies. Deze behandelden de verdunning en verspreiding van stoffen in spuiwater wanneer dit in de Waddenzee wordt geloosd. Met als conclusie dat verversing en verdunning van concentraties stoffen langzamer gaat dan aanvankelijk gedacht. In 2021 verkenden we de ontwikkeling van een drukindex voor de Waddenzee, als maat voor cumulatieve effecten door menselijk medegebruik.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Rijkswaterstaat breidde hun meetcampagne naar waterkwaliteit uit met een tiental stoffen, waaronder medicijnresten. Mogelijk volgt onderzoek naar mogelijke effecten op het onderwaterleven. Geïnspireerd door de gepubliceerde resultaten zijn waterlabs en waterbeheerders het REGAIN project gestart bij de RWZI in het Groningse Garmerwolde. Met de start van een testfabriek die medicijnresten uit afvalwater haalt, om het geschikt te maken als industriewater. De Waddenacademie heeft een onderzoeksagenda voor cumulatieve effecten uitgewerkt. Daarover gaan we ‘het andere gesprek’ organiseren, over anders kijken naar de relatie mens-biodiversiteit-ecosysteem, waarden-gedreven.

"UIT ONDERZOEK BLIJKT DAT DAGELIJKS 7 KILO MEDICIJNRESTEN WORDEN GELOOSD VIA DE RWZI GARMERWOLDE. DIE BELANDEN EERST IN HET EEMSKANAAL EN VERVOLGENS IN DE WADDENZEE. ALS DE PROEF IN GARMERWOLDE SLAGT, WORDT DE TOEGEPASTE ZUIVERINGSTECHNIEK NAAR VERWACHTING OOK ELDERS IN HET WADDENGEBIED INGEZET."

– Uit <https://www.h2owaternetwerk.nl/h2o-actueel/proef-op-rwzi-garmerwolde-met-medicijnresten-in-waddenzee>

Vrije ruimte

In 2020 is door de het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, mede namens de andere opdrachtgevers van PRW, gevraagd een concreter streefbeeld voor de onderwaternatuur van de Waddenzee uit te werken.

Dit hebben we gedaan

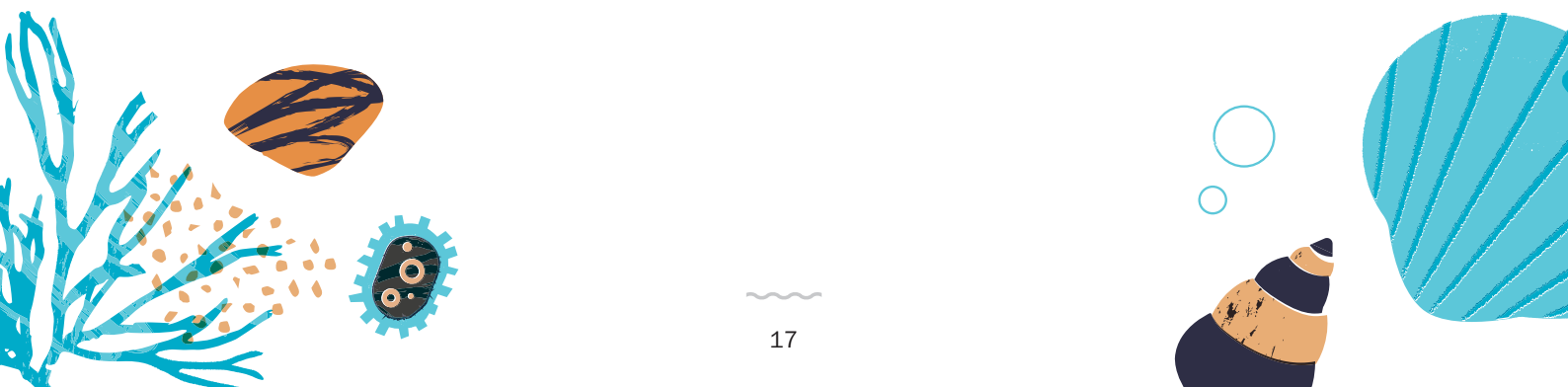
Met hulp van wetenschappers, vertegenwoordigers van het beleid en beheerders is dit advies tot stand gekomen; "Een duik in de Waddenzee, Concreter streefbeeld voor een weerbaar en zelfredzaam ecosysteem onder water". We hebben beleidsmakers en beheerders actief bij de totstandkoming betrokken.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Het advies krijgt een doorwerking naar actualisatie van het landelijke natuurbeleid en de kaders voor verbeterprogramma's zoals de Programmatische Aanpak Grote Wateren. Het sturen op de motor van het ecosysteem in plaats van op soorten is een nieuwe (beleids)uitdaging. Er is belangstelling om – samen met de ervaringen van Duitsland en Denemarken – de eerste stappen van deze beleidsinnovatie te gaan zetten.

"HET ADVIES MAAKT DUIDELIJK DAT STUREN OP DE SAMENHANG IN HET MARIENE ECOSYSTEEM DE BESTE GARANTIE IS VOOR EEN RIJKE, WEERBARE WADDENZEE DIE OOK DE DRUK VAN DUURZAAM MENSELIJK GEBRUIK EN KLIMAATVERANDERING AAN KAN. EEN GEZONDE MOTOR VAN HET ECOSYSTEEM IS DAARBIJ BELANGRIJKER DAN DE AANWEZIGHEID VAN SPECIFIEKE SOORTEN."

– Drs. Ing. P. A. A. (Peter) van Velzen, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Thema 4 Vogels

HIER DOEN WE HET VOOR!

Voor vogels is de Waddenzee een belangrijke schakel in het leefgebied dat zich uitstrekt van de overwinteringsgebieden langs de kust van West-Afrika tot in de broedgebieden in Siberië. De activiteiten/projecten voor PRW die door de opdrachtgevers zijn aangedragen, bestaan uit de Flyway-monitoring en het komen tot een zo veilig mogelijke en veerkrachtige Waddenzee voor vogels.

In [deze video](#) draagt PRW'er Jonna van Ulzen de flywaymonitoring over aan Karst Jaarsma van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Ontwikkelen beheermaatregelen betreffende klimaatverandering

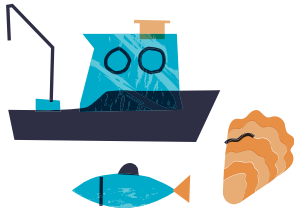
Alle vogels die een bezoek brengen aan de Waddenzee hebben dezelfde behoeften: voldoende voedsel, rust, en veiligheid. Dat het niet goed gaat met de broedvogelpopulaties heeft verschillende oorzaken, zoals het vastleggen van de kust, verstoring en een gebrek aan voldoende beschikbaar voedsel. Ook klimaatverandering heeft een belangrijk effect op de Waddenzee en daarmee ook op de vogels die er leven. Het huidige monitoringssysteem, waarbij met name naar vogelaantallen wordt gekeken en reactief actie wordt ondernomen is onvoldoende. Om proactief in te kunnen spelen op de veranderingen is het van belang om een early-warning-systeem te ontwikkelen. Waarbij de benodigde beheermaatregelen worden getroffen om de vogels een zo gezond en veilig mogelijke plek te bieden in de Waddenzee.

Dit hebben we gedaan

Uit het onderzoek dat deskundige Jeroen Reneerkens in 2020 uitvoerde blijkt dat vogels langs de Oost-Atlantische Flyway nu al negatieve effecten ondervinden van de klimaatverandering. Mogelijk kunnen deze negatieve effecten door een goed beheer van de Waddenzee deels worden beperkt. We werken we aan een 'Klimaat Early Warning Systeem Waddenzee' (zie ook thema Klimaatverandering) waarin we de ook effecten voor vogels willen tonen. Dit ronden we in 2022 af.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Klimaatverandering begint meer aandacht te krijgen bij beleidsmakers en beheerders. Dat is belangrijk, want natuurbeheerders en overheden zullen moeten samenwerken om de gevolgen van de klimaatverandering voor vogels binnen het Waddengebied op te vangen. Met name door de vogels hun foerageer- en rustmogelijkheden te blijven gunnen en zo mogelijk nog uit te breiden.

Thema 5 Visserij

HIER DOEN WE HET VOOR!

Een economisch vitale visserij is onlosmakelijk verbonden met een rijke Waddenzee. Een visserij die de schelpdiervoorraden wijs benut, oog heeft voor gezonde bodemstructuren, ongestoorde gebieden respecteert en een gezonde vis- en garnalenstand nastreeft via haar beheer. In het bereiken van het perspectief van de Rijke Waddenzee speelt de visserij aldus een cruciale rol. Een inzet op de realisatie van de visserijconvenanten en -akkoorden blijft daarom onontbeerlijk. Daarbij wordt een economisch vitale visserij als een onlosmakelijk deel gezien van de rijke Waddenzee. Daarbij werken we ook aan een sector die goed georganiseerd is en in staat is om medeverantwoordelijkheid te nemen voor het visserijbeheer in een gezonde Waddenzee.

In [deze video](#) spreekt PRW'er Ronald Lanter met Addy Risseeuw de voorzitter van het Waddenzeevisserij Platform over een voortdurende inzet voor een duurzame visserij in de Waddenzee.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

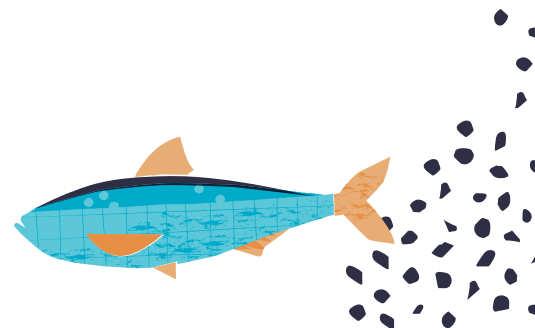
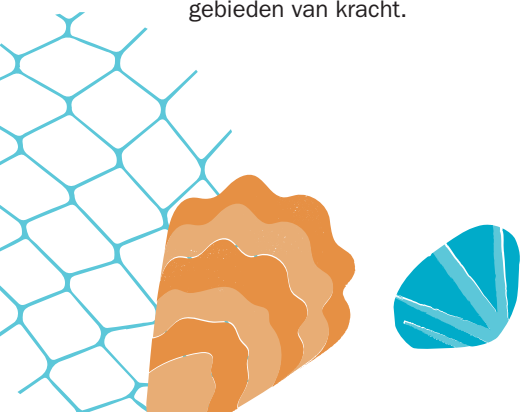
Uitvoering visserijconvenanten en -akkoorden

Op verzoek van de opdrachtgevers blijft PRW als verbindende partij de onafhankelijke secretariaten van de verschillende akkoorden verzorgen. Ook ziet PRW toe op het bereiken van de afgesproken doelen en jaagt waar nodig de innovatie aan. Het gaat hierbij om het mosselconvenant, het garnalenconvenant, het handkokkelakkoord en het oesterakkoord.

Dit hebben we gedaan

Met steun van het Waddenfonds en het ministerie van LNV kwam de tenderregeling garnalenvisserij tot stand: 19 van de 89 garnalenvissers beëindigden hun activiteiten. Daardoor kan ruim 8500 hectare sublitoraal gebied in de Waddenzee worden gesloten voor de garnalenvisserij en ruimte krijgen voor ecologisch herstel. Tegelijkertijd biedt de regeling de overblijvende vissers meer perspectief. In 2022 worden nog enkele bezwaren van individuele vissers verwacht wat de nodige aandacht vraagt. Met deze afspraak realiseerden wij een groot deel van de VisWad afspraken. In 2022 volgt overleg over het vervolg.

Medio 2021 legden we na twee jaar onderhandelen ook de nieuwe afspraken van het Mosselconvenant vast in een addendum. Met hierin belangrijke afspraken ten aanzien van de stapsgewijze sluiting van de mosselzaadgebieden in 2022 (50%) en 2026 (65%) en het navenant opschalen van de ruimte van de mosselzaadinvanginstallaties (MZI's). Ook is gestart met plannen voor de kweek op de Noordzee, als eerste in de voordelta. Ondertussen geven LNV en de PO Mosselcultuur uitvoering aan de afspraken. CWN begint met hulp van PRW in 2022 met de uitwerking van natuurmaatregelen en de ontwikkeling van een nieuw ecologisch dashboard. In 2021 is de optimalisatie van de kweekpercelen ook afgerond en daarmee sluitingsstap 3 (circa 38%) van de mosselzaadgebieden van kracht.

In 2021 kregen de oesterrapers de nodige aandacht. De inbedding van twee extra bedrijven, op advies van de rechter, bij de bestaande 12 rapers bleek lastig. Het gebrek aan fysieke ruimte en onderling verschillende visies op de inhoud van duurzaam rapen van oesters leidde tot veel afstemmingsoverleg en onderhandeling. De oplossing is uiteindelijk een verbinding in één raapplan, waarbij de rapers wel in twee groepen zijn verdeeld. Eén vertegenwoordigd door de Nederlandse Vissersbond en één door NetVISwerk die ieder over een eigen Wnb vergunning beschikken. PRW stelde in 2020 en 2021 een visserijcoördinator aan die als verbinding en aanspreekpunt fungeert. Vanaf 2022 financieren de rapers deze coördinator zelf. Na de goede afspraken over vangsthoeveelheden en exclusieve gebieden rest nog de zoektocht naar financiering van het begeleidende onderzoek. Ook de controle en handhaving van gemaakte afspraken vraagt nog de nodige aandacht.

De handmatige kokkelvisserij kende een mager jaar door de geringe bestandsomvang van de kokkels. Onderzoek naar een mogelijk effect van de geconcentreerde visserij in de winterperiode toonde weinig tot geen effect van het huidige regime. Aangezwengeld door de CWN blijft nog wel de vraag of een aanpassing van het huidige regime op dit punt nodig is. Partijen zullen zich ook in 2022 op een constructieve wijze over deze en andere fenomenen, zoals de zomersterfte van kokkels, buigen.

Dit hebben we in 2021 bereikt

- Bescherming van ruim 8.500 hectare onderwaternatuur en perspectief voor de 70 blijvende garnalenvissers en zicht op nieuwe vormen van beheer (sturen op visuren).
- Nieuwe afspraken en uitvoeringsprogramma Mosselconvenant tot en met 2029. Daarbij is sluitingsstap 3 in 2021 ook gerealiseerd.
- Oesterrapen op basis van een gemeenschappelijk raapplan met afspraken over monitoring en onderzoek met het oog op de tussentijdse evaluatie in 2024.

"IT KEALLE SWIER, MAR BY EINTSJEBESLUT IS IT SLAGGE. (HET IS EEN MOEIZAAM PROCES GEWEEST, MAAR UITEINDELIJK HEBBEN WE HET VOOR ELKAAR GEKREGEN)."

– Klaas Fokkinga, gedeputeerde Provincie Fryslân (voorzitter bestuurlijk overleg oesterrapen)

Kansen verdere verduurzaming Waddenvisserij

Het toekomstperspectief 2050 voor de visserij staat nog niet vast. Een vergaande verandering kan worden gerealiseerd door een economisch vitale sector die werkt aan een visserij die zo veel als mogelijk vrij van de bodem vist, zonder of met geringe bijvangst en een vangstniveau of intensiteit waarbij alleen het 'surplus' van de doelsoorten wordt geoogst. Vissoorten die onder druk staan worden niet bevestigd. Dat vereist een sprong in denken en in techniek. De uitdaging wordt nog groter als daarnaast de ambitie is om de regionale betekenis van de visserij op sociaal en economisch gebied te behouden of te versterken. Daarvoor zet het programma in op een kennisplatform, regionaal duurzaam (economisch) medegebruik, benutting nieuwe kansen op het gebied van aquacultuur en een gemeenschappelijke visie.

Dit hebben we gedaan

Het Uitvoeringsprogramma bij de Agenda van het Waddengebied benoemt dat het Waddenzee Visserij Platform samen met de natuurorganisaties wil werken aan een gezamenlijke toekomstvisie voor de gehele Waddenzee visserij. Juridische verwickelingen in het Mosseldossier zorgen voor stremming van dit proces. Zodra partijen aangeven er klaar voor te zijn wil PRW dit faciliteren.

PRW gaf opvolging aan een actie vanuit het Wadlab; kijken of er een nieuwe keten kan worden ontwikkeld rondom de vers ingevroren wadgarnaal. We keken naar vangst via vaste vistuigen en of de smaak onderscheidend is. De verkenning van mogelijkheden voor het verbreden van het perspectief voor vaste vistuigvissers kreeg een nieuwe impuls, maar dit leidde nog niet tot concrete resultaten. Bij de verkenning naar mogelijkheden voor Mariene Aquacultuur werkte PRW in samenwerking met Stichting Zilte Zone aan een natuurschets voor Polder Wassenaar. Ook kijken we naar geschikte locaties voor Mariene aquacultuur op basis van fysieke parameters en vond er een marktanalyse naar Mariene Aquacultuur plaats.

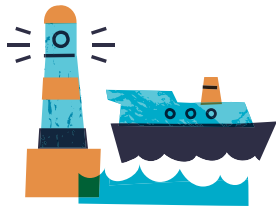
Dit hebben we in 2021 bereikt

- Vangst van garnalen met fuiken is mogelijk maar geven beperkte vangsthoeveelheden. Vissen met ankerkuilen blijkt veel attractiever (persoonlijke mededeling ZK 74). Diep gevroren garnalen zijn na koken lastig te pellen. Rauw zijn ze wel onderscheidend.
- Draagvlak voor herinrichting van Polder Wassenaar inclusief open verbinding met de Waddenzee.
- Marktverkenning voor Mariene Aquacultuur.

"RAUW ETEN VAN ONGEKOOKTE NET ONTDOOIDE GARNAAL HEEFT WELLICHT KANS BIJ NIEUWE DOELGROEP."

– Annette van Ruitenburg, culinair journalist

Thema 6 **Bereikbaarheid en Mobiliteit**

HIER DOEN WE HET VOOR!

De verbindingen van en naar de Waddeneilanden en Waddenzeehavens zijn onderhevig aan veranderingen die zich in de natuur afspelen. De bodem van de Waddenzee is tegen de zeespiegelstijging in omhoog gekomen én doet dat nog steeds. Mede daardoor hebben we te maken met toenemende hoeveelheden slib en een veranderende getijdenstroming, die weer effect hebben op de diepte en breedte van de vaargeulen. Op termijn krijgt het gebied waarschijnlijk te maken met een versnelde zeespiegelstijging wat voor nieuwe uitdagingen zorgt. Daarnaast worden er nieuwe (duurzame) eisen gesteld aan de manier waarop we de vervoersketen en de havens inrichten en aan de manier waarop we reizen. De bereikbaarheids- en mobiliteitsvraagstukken worden door de opdrachtgevers en belanghebbenden in gang gezet met hulp van PRW.

In [deze video](#) spreekt PRW'er Gerwin Klomp met Durk Holwerda van Streekwurk Fryslân om samen te blijven werken aan duurzame mobiliteit naar de Waddeneilanden.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden

Dit project omvat de lange termijn verkenning naar de bereikbaarheid en mobiliteit van de Waddeneilanden (2050). Een belangrijk en, gelet op de morfologische ontwikkelingen, in toenemende mate urgent, maar ook een uitdagend en kansrijk dossier, dat op de langere termijn vraagt om een waardegedreven systemsprong. Energietransitie, benutting van technologische ontwikkelingen van vervoersoplossingen (smart shipping, scheepsinnovatie, maar ook ontwikkeling van buisconcepten en drones) en scherpere keuzes voor bijvoorbeeld scheiden van vervoersstromen, beperken van vervoerstonnen, keuze in aanlandplekken etc. kunnen mogelijk drager zijn van deze systemsprong. De bereikbaarheid van de Waddeneilanden en de zoektocht naar een mobiliteitssysteem dat goed aansluit bij de status als Werelderfgoed vormen hierin een harde randvoorwaarde.

Dit hebben we gedaan

We zochten de dialoog over het transitieperspectief voor duurzame mobiliteit naar de Waddeneilanden. Zo wisselden we in een werkgroep van het Programma Waddeneilanden van gedachten over het transitieperspectief en concrete acties zoals pilots met scheiden van personen-vracht en autoluwe overtocht. We droegen bij aan de Waddenagenda 2.0 (ontwikkeling duurzaam toerisme) en het SMiLES onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen (toekomstige mobiliteit Ameland en Schiermonnikoog). Met het IKW, Waddenfonds, RVO en RWS Bureau Brussel stelden we vast dat de ambities voor een 'emissieloos, impactarm en adaptief' mobiliteitssysteem goed aansluit bij de ambitie om 'externe bedreigingen' (baggerbezwaar) te reduceren. In het voorjaar publiceerden we een

rapport van MARIN dat hiervoor inspiratie aandraagt. In samenwerking met Rijkswaterstaat en onder review van de Waddenacademie ontwikkelden we een presentatie en animatie over 'Varen en baggeren in de Waddenzee'. Met als doel meer begrip te ontwikkelen over morfologische ontwikkelingen van de verzandende Waddenzee in relatie tot zeespiegelstijging en ecologische impact.

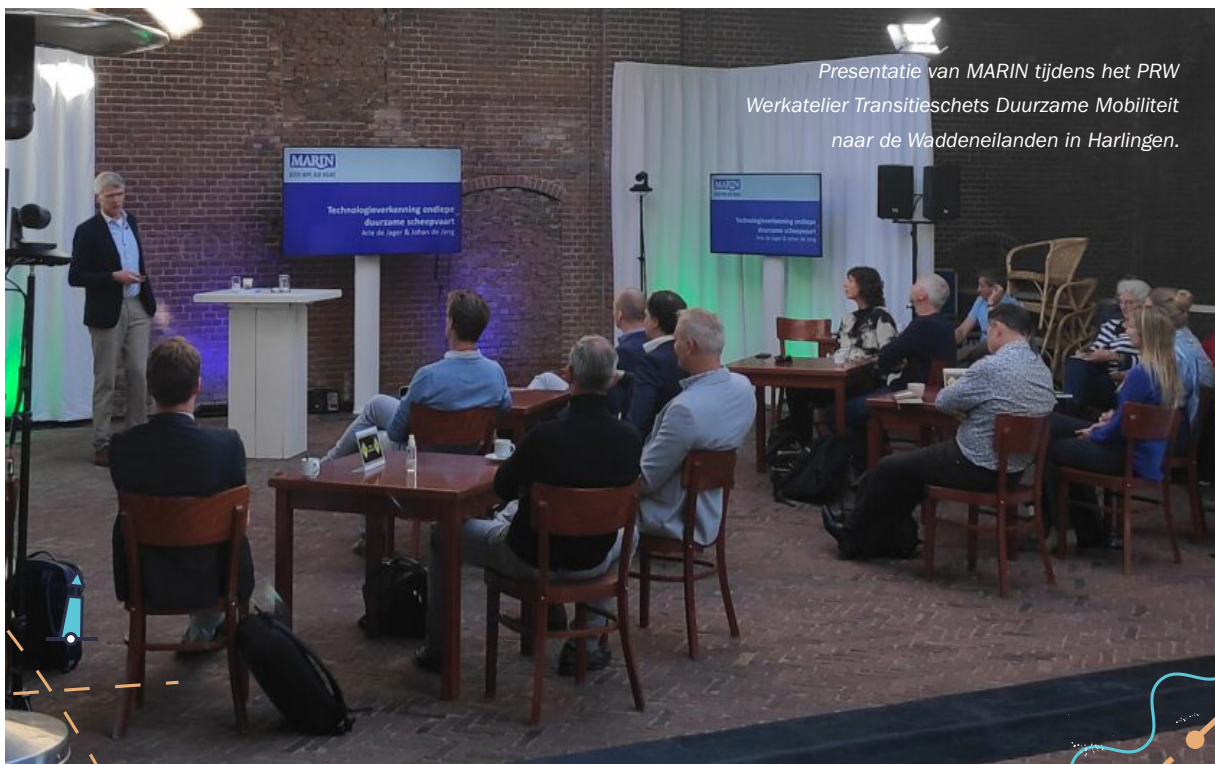
Tijdens het PRW-Werkatelier Duurzame Mobiliteit Waddeneilanden van 4-7 oktober organiseerden we een Webinar over dit thema en werd ook het MARIN-rapport uitgebreid gepresenteerd. Richting 2030 willen we significante stappen zetten; we zien de nieuwe concessie Waddenveren in 2029 als belangrijk instrument. Op dit moment verwoorden we de Transitieschets in een storymap.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Onze resultaten dragen bij aan het vergroten van het bewustzijn voor de transitieopgave de komende decennia. Het PRW-Werkatelier maakte duidelijk dat de transitiemissie en de uitwerking daarvan weinig discussie oplevert en breed wordt herkend. Zo ook de voorziene gerichte innovatie naar ondiepe scheepvaart. Maar ook dat de transitie complex en veelomvattend is en de benodigde (randvoorwaardelijke) keuzes op onderdelen best gevoelig zullen liggen en verdere dialoog verlangen. De komende jaren zal dit moeten worden beslecht om de (voorbereiding van) de nieuwe concessieverlening (een belangrijke window-of-opportunity) op tijd te kunnen laden, maar ook voldoende tijd te hebben voor marktinnovatie en bijvoorbeeld de ontwikkeling van noodzakelijke infrastructurele (E/H2) laadvoorzieningen.

"OP WELKE MANIER KUNNEN WE STAPPEN MAKEN, OM HET OOK VOOR DE WADDENZEE ZELF ZO GOED MOGELIJK TE REGELEN?"

– Rene Breukel, Rijkswaterstaat

Presentatie van MARIN tijdens het PRW Werkatelier Transitie schets Duurzame Mobiliteit naar de Waddeneilanden in Harlingen.

Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddenzeehavens

Voor de Waddenzeehavens is bereikbaarheid vanaf zee cruciaal. De mogelijkheden voor een duurzame bereikbaarheid worden al volop verkend door de opdrachtgevers en andere partijen in het gebied. Slimmer omgaan met slib ('nature based solutions') bijvoorbeeld of het uitvoeren van maatregelen waarbij gebruik wordt gemaakt van getijdestromingen. Met het oog op de toekomst en de morfologische ontwikkelingen in de Waddenzee is het ook voor de havens relevant nú de vraag te stellen of deze maatregelen op de lange termijn hun doelen behalen. Of dat we na moeten denken over wellicht een ander logistiek- of vervoerssysteem in 2050, waarbij we ook voorbij onze eigen grenzen kijken en leren van best practices uit binnen- en buitenland.

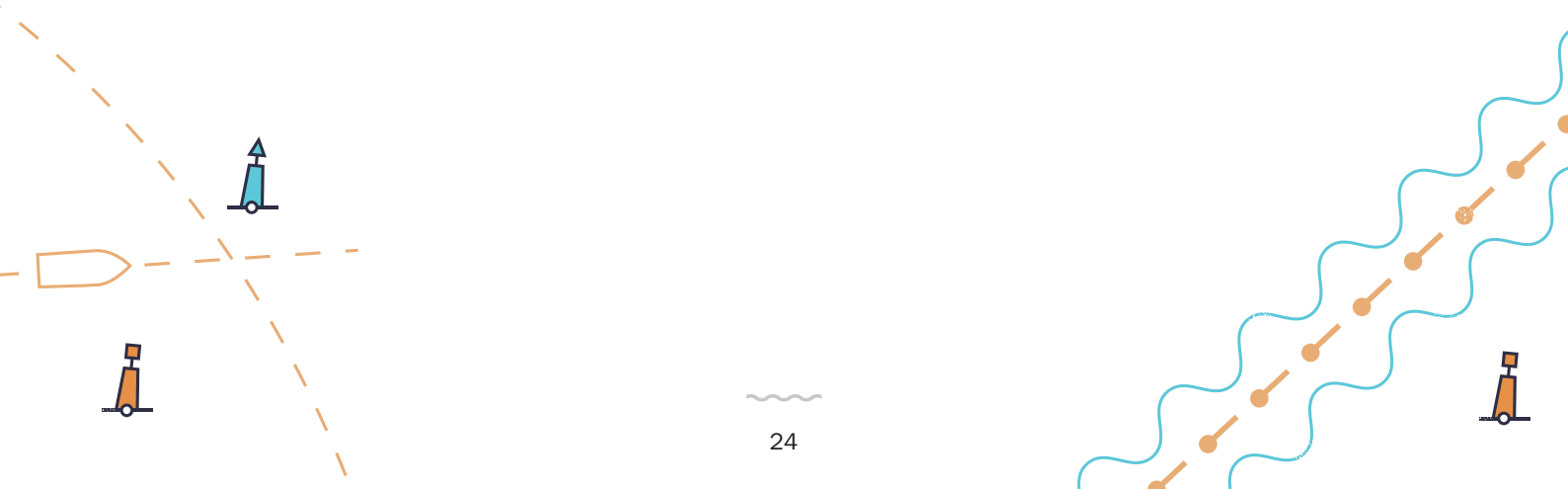
Dit hebben we gedaan

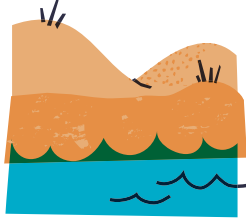
We zetten vooral in op 'optimalisatie van de logistieke keten' (vrachttransport) naar de Waddeneilanden. We gaven opdracht voor de modellering 'optimalisering en verduurzaming horecatransport Schiermonnikoog' en de procesbegeleiding daartoe. Op basis van joint fact finding met horecaondernemers, leveranciers en de gemeente. Beperking van de vervoersbewegingen, -last en scheiding van personen en vrachtvervoer kunnen helpen te komen tot kleinere schepen en daarmee de baggeropgave en impact op de Waddenzee te verkleinen. Als hiervoor kansen worden gezien, dan zou dit met een gerichte pilot verder verkend kunnen worden. PRW zet zich voor dergelijke bottom-up initiatieven in omdat deze zowel inhoudelijk inzicht bieden als ook een inspirerend voorbeeld zijn voor de transitie naar duurzame mobiliteit in de havens en naar de Waddeneilanden. De eindrapportage volgt begin 2022.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Door verbinding te leggen (rijk-regio) en ontstane potentievolle (bottom-up) initiatieven te zoeken draagt PRW bij aan het omzetten van de transitieambitie in concrete actie ten behoeve van 'Werelderfgoedwaardig' duurzaam transport. Deze bescheiden initiatieven kunnen een inspirerend voorbeeld vormen voor een duurzamere toekomst en mogelijk als hefboom daarvoor werken.

Het eind 2019 door PRW gestarte contact met de Rijksrederij heeft inmiddels geleid tot het beschikbaar komen van de financiering voor de ombouw Ms. Krukel naar waterstof. Dit zal als duurzaamheidspilot dienen voor de eerste nieuwbouwprojecten van het vlootprogramma van de Rijksrederij. Naar verwachting start de ombouw in 2022 en zal het in 2023 gereed zijn mede afhankelijk van het certificeringsproces. Een voorbeeld van verbreding van de bestaande Green Shipping ambities in Lauwersoog.

Thema 7 **Randen van het Wad**

HIER DOEN WE HET VOOR!

De randen van het Wad komen steeds meer onder druk te staan door klimaatverandering. De kustveiligheid in combinatie met bodemdaling en toenemende verzilting vraagt nadrukkelijk aandacht. Hoe geven we onder de veranderende omstandigheden invulling aan veiligheid, biodiversiteit en de economie in het kustgebied? Vanuit Randen van het Wad zoeken we naar integrale oplossingen waarbij de harde scheidslijn tussen land en zee verzacht wordt. PRW heeft hierbij de rol om zaken te agenderen, innovaties te stimuleren en nieuwe projecten aan te jagen. Hierbij gaan de functies natuur, waterveiligheid, landbouw en beleving vaak hand-in-hand.

In [deze video](#) geeft PRW'er Titian Oterdoom het stokje over aan Martijn Iping, Gebiedsmanager Wadden bij de Provincie Fryslân om in de toekomst te blijven werken aan klimaatadaptieve randen van het wad.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Ontwikkelen van kansen langs de kust

De toenemende effecten van klimaatverandering zorgen in het Waddengebied voor talloze uitdagingen. De veranderingen in temperatuur, neerslag (hoeveelheid en pieken) en de stijgende zeespiegel, maken de randen van het Wad – de verbinding tussen mens en zee – een opgave met urgentie, waar visie en actie voor nodig is. De komende jaren worden er door beheerders maatregelen ontwikkeld om de waterveiligheid en -kwaliteit te verbeteren.

De opdrachtgevers vragen PRW om de partijen uit te dagen om zoveel mogelijk gebruik te maken van de natuur en diens dynamische processen.

Dit hebben we gedaan

Klimaatadaptatie wordt door de uitdagingen die een veranderend klimaat biedt steeds belangrijker. In onze 'vrije ruimte' werkten we daarom samen met partners aan zichtbaarheid en meer bewustwording van de transitie en hoe we in het Waddengebied met klimaatadaptatie omgaan. Met inbreng van diverse partijen, experts en stakeholders schreef Strootman Landschapsarchitecten het PRW-rapport "Klimaatadaptatie Waddenkustgebied in de 21e eeuw: agendering van opgaven en handelingsperspectieven". Hierin is het Waddenkustgebied van Den Helder tot aan Nieuw Statenzijl beschreven met als prominente thema's kustveiligheid, zoetwaterbeheer en biodiversiteit. Wat komt er op ons af en hoe kunnen we hier op een integrale, adaptieve wijze op inspelen? Dit rapport is aangeboden aan de Deltacommissaris Peter Glas.

In januari vond in Nederland de klimaatop van de Global Commission on Adaptation (GCA) plaats. We werkten met partners aan Expeditie Waddenkust; 7 korte filmpjes op verschillende locaties in het Waddengebied waarin verschillende vraagstukken rond klimaatadaptatie nader belicht werden door betrokken stakeholders. PRW organiseerde tijdens de klimaatadaptatieweek in Groningen het digitale seminar Wadden Adaptation Action

Agenda. De aftrap werd verricht door minister Carola Schouten (ministerie van LNV). Diverse experts belichtten het klimaatvraagstuk in het Waddenkustgebied en bewoners en belanghebbenden gingen met elkaar in gesprek over problemen en oplossingen. Om het onderwerp ook toegankelijk te maken voor een breed publiek organiseerde PRW ook een Waddencafé.

Met Expeditie Sponsland gaf Groningen een nadere uitwerking aan de klimaatvraagstukken in de lijn Schiermonnikoog – Reitdiep – Groningen – Hunze. Hierbij verkende telkens een architectenbureau de huidige situatie in relatie met klimaatadaptatieve oplossingen. PRW was samen met de gemeente Het Hogeland opdrachtgever voor de case De Eetbare Waddenkust, uitgevoerd door Bureau Flux. De Expeditie trok door de provincie en stimuleerde daarmee het gesprek over klimaatverandering en mogelijke oplossingen.

De resultaten van Sponsland en het rapport 'Klimaatadaptatie Waddenkustgebied in de 21e eeuw' zijn op 22 januari 2021 digitaal aangeboden aan toenmalig minister Cora Van Nieuwenhuizen van I&W. Met een toelichting op de ambities als resultaat van het WAAA seminar:

- Regionaal: naar een zilte Lauwerskust voor landbouw en natuur;
- Nationaal: het opzetten van een Coalitie Klimaatbestendige Kustlandschappen en
- Internationaal: kennishub klimaatadaptatie Waddenzee.

We zetten nu stappen om deze ambitie verder te brengen.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Klimaatverandering en de noodzaak samen te zoeken naar adaptatieve oplossingen in het (trilaterale) Waddengebied zijn nadrukkelijk op de kaart gezet. Het rapport 'Klimaatadaptatie Waddenkustgebied in de 21e eeuw' geeft inspiratie voor nadere uitwerking van diverse gebiedsopgaven in het Waddenkustgebied. Binnen de Coalitie Klimaatbestendige Kustlandschappen, een divers gezelschap (kennis, onderwijs, bedrijfsleven, overheden) vanuit de Zuidwestelijke Delta en het Waddengebied, wisselen we kennis uit en praten we over initiatieven, projecten en vraagstukken met betrekking tot het klimaatbestendig maken van onze kustlandschappen.

Pilots integrale gebiedsopgaven overgangszones

Centraal staat het handelingsperspectief in relatie tot de verwachte effecten van de klimaatverandering op leven, wonen en werken in het Waddenkustgebied. Onze focus richt zich op waterveiligheid, economie en biodiversiteit. De meerwaarde van PRW zit met name in het bieden van overzicht en in onze integrale blik. We sluiten aan bij initiatieven en ontwikkelingen die bottom-up ontwikkeld zijn, integraal en schaalbaar zijn en daar waar verander-energie aanwezig is.

Dit hebben we gedaan

PRW wil de ambitie om juist het Waddengebied als proeftuin te benutten voor de zoektocht naar klimaat adaptieve oplossingen verder brengen. Dit sluit aan bij de oproep van Karin Luchte, voorzitter van de Wadden Sea Board, voor sterkere trilaterale samenwerking rond dit vraagstuk en bij de Gebiedsagenda Wadden2050. We zijn met het team van watergezant Henk Ovink aan de slag om met de methodiek Water as Leverage een trilaterale samenwerking op te zetten. In het Waddengebied vraagt dit om nauwe samenwerking met de drie provincies, IKW, Waddenfonds en het Deltaprogramma Waddengebied. Ook moeten wij met het Rijk tot goede afspraken komen qua geld en middelen. Cruciaal is het vinden van passende casussen waar bottom-up concreet aan klimaat gerelateerde vraagstukken wordt gewerkt. Er zijn nu vijf casussen in beeld, verdeeld over Denemarken, Duitsland en Nederland.

Dit hebben we in 2021 bereikt

We vonden draagvlak voor trilaterale samenwerking rondom klimaatadaptatie in het Waddenkustgebied. Met nauwe samenwerking tussen de diverse actieve partijen in het Waddengebied op dit vlak (PRW, IKW, Waddenfonds, Deltaprogramma Waddengebied en de 3 Waddenprovincies).

We maken belangrijke stappen in de kennismaking, kennisuitwisseling en het opstarten van samenwerking met partijen in Denemarken en Duitsland. De nieuwe kennis en inzichten worden gebundeld en gedeeld ten behoeve integrale oplossingen, zowel qua inhoud als sociale innovatie.

Visie en pilots zilte economie Waddenzeekust

Door de klimaatverandering dreigt de verzilting van landbouwgronden toe te nemen, parallel aan de afname in beschikbaarheid van zoet water in de zomerperiode. Door toepassing van de strategie van 'zoutadaptatie' gaat de landbouw bewuster om met zoetwatervoorraden die in het winterhalfjaar opgebouwd worden uit hemelwater, zodat men in de zomerperiode minder last heeft van zoetwatertekorten en ook de verzilting kan worden teruggedrongen. Er komen kansen voor brakke overgangsnatuur tussen land en Wad, omdat watergangen brakker mogen worden (zonder dat de landbouw daar schade van ondervindt). De opdrachtgevers beogen de ontwikkeling van landbouwproducten die beter bestand zijn tegen water met hoger zoutgehalte.

Dit hebben we gedaan

Wij bouwden voort op het eerder uitgebrachte PRW advies "Aanpak regie verziltingsvraagstuk Noord-Nederland" en de nadere verkenning van marktkansen voor zilte teelten en aquaculturen. En brachten dit jaar een handreiking uit om groene investeerders met initiatiefnemers van kansrijke pilots rondom zilte teelt en aquaculturen te verbinden.

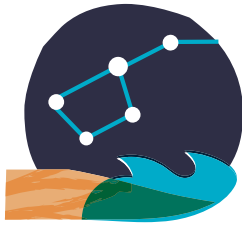
PRW ondersteunde samen met de provincie Groningen het experiment garnalenkweek dubbele dijk bij Bierum financieel. Ondanks diverse problemen is de pilot geslaagd. Dit is goed nieuws want deze manier van werken vermindert de visserij druk op de Waddenzee en biedt wellicht nieuwe economische kansen in binnendijkse verzilte gebieden. Ook is door NoordOogst Aquaponics een nadere duiding en omschrijving opgeleverd met betrekking tot natuurinclusieve zilte teelten.

Binnenkort leveren wij de resultaten op van diverse keukentafelgesprekken met boeren die te kampen hebben met toenemende verzilting binnen hun bedrijfsvoering. Naast het delen van feiten en recente inzichten met betrekking tot verzilting, staan hierbij 2 vragen centraal:

- waar lopen de betreffende boeren tegen aan?
- waar hebben ze behoefte aan als het gaat om inspelen op toenemende verzilting van de landbouwgronden?

Dit hebben we in 2021 bereikt

We ondersteunen pionierswerk met betrekking tot aquaculturen en faciliteren pioniers die financiering zoeken. We delen nieuwe kennis en inzichten, zowel via de keukentafelgesprekken met boeren als via de showcase Hollandse garnaal. En de economische activiteiten binnen de Dubbele Dijk bij Bierum zijn dankzij onze bijdrage verder gekomen.

Thema 8

Versterken kernwaarden Werelderfgoed

HIER DOEN WE HET VOOR!

Sinds 2014 behoort de Waddenzee tot UNESCO Werelderfgoed. Daarmee is de (internationale) bekendheid van het gebied toegenomen en staat het op gelijke voet met wereldberoemde natuurgebieden als Yellowstone, het Great Barrier Reef en de Kilimanjaro. De toeristenstroom naar het Waddengebied is mede hierdoor ook toegenomen net als de bijbehorende kansen en uitdagingen. Een UNESCO Werelderfgoed vraagt naast bescherming en ontwikkeling óók om versterking van de kernwaarden ten behoeve van de natuur en de economie. Dat vraagt bij alle werkzaamheden en activiteiten om bijdragen aan een gebied van Werelderfgoedklasse. PRW vervult hierin een uitdagende en aanjagende rol.

In [deze video](#) draagt PRW'er het stokje over aan Sijas Akkerman van Natuur- en Milieufederatie Noord Holland, om in de toekomst ook het belang van duisternis in het Nederlandse Waddengebied te blijven nastreven.

Om dit doel te bereiken werkten we in 2021 aan:

Trilateraal Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied

Duisternis is één van de kernkwaliteiten van het UNESCO Werelderfgoed. Nederland heeft het Dark Sky programma in gang gezet; en realiseert hiermee plekken in het Waddengebied waar men nog ongehinderd geniet van echte duisternis en van de sterren en planeten die daarin te zien zijn. De volgende stap is om dit ook trilateraal te agenderen.

Dit hebben we gedaan

De trilaterale werkgroep, de Wadden Sea Dark Sky Initiative, met PRW in een trekkende rol, organiseerde in het voorjaar 2021 een goed gevolgd internationaal Webinar "Erlebe die Finsternis". Tegelijkertijd publiceerden we een factsheet in 4 talen (Nederlands, Engels, Duits en Deens) die handvaten biedt aan diegene die de eerste stappen willen zetten aan het behoud en bevorderen van duisternis. Ook maakten wij een trilaterale beleidsanalyse en is de relatie beschreven tussen lichtvervuiling en de Outstanding Universal Values; de basis waarop de Waddenzee tot Werelderfgoed is uitgeroepen. Deze beide helpen in het traject naar meer trilaterale politieke ondersteuning. In december was er een eerste project identificatie workshop. Een tiental partijen verkenden hierbij of zij partners kunnen worden in een transnationale Interreg aanvraag.

Dit hebben we in 2021 bereikt

Met onze activiteiten werken we aan vergroten van bewustwording over ecologisch en economisch belang van duisternis. En we delen trilateraal de kennis over hoe hier aan te werken, door onder andere het vertellen van verhalen het veranderen van lichtarmaturen en duisternis aanbieden als toeristisch product. Het aantal deelnemende partijen aan ons trilaterale initiatief neemt toe; dit moet uiteindelijk leiden tot een gedragen programma.

**"BEVORDER DUISTERNIS, NIET OM TERUG TE KEREN NAAR DE DONKERE MIDDEL-
EEUWEN, MAAR ALS EEN STAP NAAR EEN NIEUW TIJDPERK WAARIN ECOLOGISCHE,
SOCIALE EN ECONOMISCHE ASPECTEN WORDEN OVERWOGEN EN SAMENGEBRACHT."**

– Jan Philipp Albrecht, Minister für Energiewende, Landwirtschaft, Umwelt, Natur und Digitalisierung
van Sleeswijk-Holstein

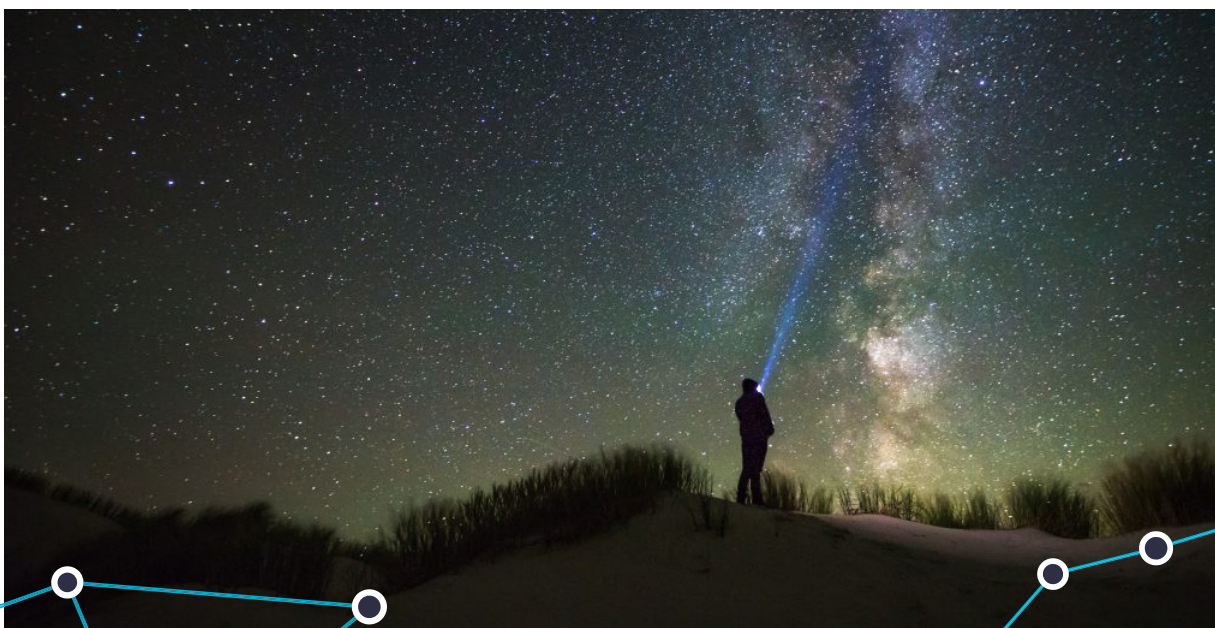
Versterken landschappelijke kwaliteit

UNESCO heeft unieke kernwaarden benoemd voor het trilaterale Waddengebied die nergens anders ter wereld zo te beleven zijn. Het bevorderen van de (landschappelijke) kernwaarden heeft niet alleen betrekking op nieuwe ontwikkelingen. De vraag is ook hoe we willen omgaan met ontwikkelingen en/of objecten vanuit het verleden waarvan we vinden dat deze niet meer passen bij het gebied als Werelderfgoed op de langere termijn. We zouden daarom niet bang moeten zijn om deze ongewenste landschappelijke elementen de komende periode te verwijderen of te verduurzamen, met als gevolg dat we de kwaliteit van het landschap juist versterken.

Dit hebben we gedaan

We presenteerden eind 2020 de oogst van de Wadziejij-campagne in een magazine. Met hierin de gedeelde en gedragen inventarisatie van 14 objecten waarvan men vindt dat ze niet meer passen in het Waddengebied en afbreuk doen aan de landschappelijke kwaliteit. Door de COVID-maatregelen begonnen we pas in de zomer van 2021 aan een vervolg: het opstellen van een handelingsperspectief en actieprogramma. We vroegen Bureau Flux Landscape om deze stap in co-creatie met PRW te maken, met een analyse van de Wadziejij-oogst, een live-sessie met experts ende uitwerking van 2-3 voorbeelden in artist impressions. Dit wordt dan de basis voor een actieprogramma en handelingsperspectief.

We beogen hiermee ook een onderstroom aan te wakkeren om (voorgenomen) landschappelijke ingrepen scherp af te wegen tegen de kernwaarden van het Waddengebied en de Waddenzee in het bijzonder. En daarbij oog te hebben voor de gehele life cycle: iets toevoegen betekent ook dat men nadenkt over verwijdering of aanpassing in de (verre) toekomst.

Dit hebben we in 2021 bereikt

We hebben inmiddels de analyse van de Wadziejij-oogst ontvangen. Vanwege COVID-maatregelen hebben we de live-schetssessie met experts uitgesteld naar het eerste kwartaal van 2022. Vanuit de overtuiging dat een live-sessie meer toegevoegde waarde heeft dan een digitale sessie.

Zonering en ontwikkeling waardenset duurzaam toerisme

De bescherming van natuur in het Waddengebied staat in beleving voorop. Ook moeten mensen in het Waddengebied 'ongestoord' kunnen genieten van de kernwaarden. Dat geeft soms spanning. Het is van belang om aantrekkelijke toeristische 'hotspots' inzichtelijk te maken voor het brede publiek. Bezoekers worden naar plekken geleid waar men ongestoord van de Waddenzee en van de UNESCO-kernwaarden kan genieten. En tegelijkertijd worden kwetsbare plekken ontzien van grote groepen toeristen. Het is wenselijk de bestaande zoneringkaart (resultaat van het 'Mooiste Natuurgebied van Nederland') te koppelen aan andere initiatieven, zodat een compleet overzicht ontstaat dat bijdraagt aan de balans tussen beleving en bescherming van de natuurwaarden van het Waddengebied. Uiteindelijk moet er een universele waardenset worden ontwikkeld en uitgedragen.

Dit hebben we gedaan

Als eerste stap voerden we gesprekken over de balans tussen beschermen en beleven in en om de Waddenzee. Hier willen we als vervolg op onze werkzaamheden bij het opstellen van de Zoneringskaart het goede gesprek over aanjagen. Welke vragen en zorgen zijn er nu? Hoe kijkt men daar vanuit de verschillende perspectieven tegenaan? De aanwezigheid van de mensen heeft namelijk ook toegevoegde waarde: bijvoorbeeld voor het noodzakelijke draagvlak voor natuurbescherming en de economische waarde van recreatie en toerisme. Wat zou dit kunnen betekenen voor ondernemerschap, beheersmaatregelen en eventueel te maken (scherpere) keuzes?

Dit hebben we in 2021 bereikt

De oogst van de gesprekken met de (natuur)beheerders is verwerkt in een concept-notitie met een aanzet tot conclusies en vervolgstappen. Hiervoor zochten wij nadrukkelijk de relatie en samenhang met de Beheerautoriteit Waddenzee, de Basismonitoring en de evaluatie beheerplan Natura 2000. De gesprekken met ondernemers zijn gepland. Het uiteindelijke doel is om in een gezamenlijke sessie begin 2022 met beheerders en ondernemers de oogst te delen en na reflectie conclusies en mogelijke vervolgstappen op te stellen. Dan wordt ook duidelijk of en op welk wijze een waardenset wordt ontwikkeld of dat er andere stappen te zetten zijn.

Organisatie en financiën

Programma naar een Rijke Waddenzee is complementair aan de bestaande organisaties in het Waddengebied. Het programma opereert 'tussen de linies van beleid en beheer'. Het programmabureau is de spil van PRW. Het bestaat uit een kernteam en een programmateam.

De leiding is in handen van programmadirecteur Hendrikus Venema. Verder bestaat het kernteam uit:

- Secretaris - Lianne Huzen
- Manager pijler natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem - Wim Schoorlemmer
- Manager pijler transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik - Gerwin Klomp
- Strategisch Adviseur - Michiel Firet
- Officemanager – Jolanda Zwart en Elly van den Berg
- Adviseur bedrijfsvoering - Marco Blankestijn
- Communicatiemanager - Anja Zijlstra

Het programmateam is een dynamische groep van mensen die van samenstelling wisselt. Dit team bestaat uit 12 proces- en projectmanagers, afkomstig van opdrachtgevers en via inhuur, die werken aan de 8 thema's. Het programmateam werkt nauw samen met het kernteam en wordt aangestuurd door de twee pijlermanagers.

In verbinding met omgeving en waddengemeenschap

Het programma staat midden in een breder speelveld dat betrokken én op de hoogte moet zijn om het draagvlak van het perspectief te waarborgen en resultaten te bereiken. Naast de opdrachtgevers van het programma gaat het daarbij om onder andere de eiland- en kustgemeenten, de gebruikers, de waterschappen, de Waddenacademie, het Waddenfonds, het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) en UNESCO. Waar nodig zoeken we actief de samenwerking met andere partijen uit de Waddengemeenschap en worden ervaringen van het 'leren door doen' met elkaar gedeeld.

Een veerkrachtig en duurzaam Waddengebied vraagt ook om ideeën en oplossingen die van buiten de Wadden zelf komen. Een frisse blik is vaak van onschatbare waarde. Daarvoor vragen we frisse denkers, professionals die los staan van de Wadden, creatievelingen, visionairs en jongeren om nieuwe ideeën en ontwikkelingen en om te reflecteren op datgene wat we doen en waarom we dat doen.

[schematische weergave programmabureau in verbinding met haar omgeving]

Teamontwikkeling

Als programmabureau willen we ook zelf en van elkaar leren en kennis en inzichten delen. We kwamen dit jaar verschillende keren online bijeen. Om goed in contact te blijven hielden de pijlerteams en het kernteam minimaal één keer in de twee weken een overleg. Dit jaar hebben we als team het vak van transitie management meer eigen gemaakt onder begeleiding van Drift transitie management/Erasmus Universiteit. Daarnaast hebben enkele medewerkers opleidingen gevolgd in hun vakgebied.

Opdrachtgeverscollectief

Voor het Programma 2019-2022 fungeert het Opdrachtgeverscollectief PRW als Raad van Toezicht van het Programma. Het bestaat uit de opdrachtgevers van het Programma naar een Rijke Waddenzee; afkomstig van het Rijk, de Waddenprovincies en natuurorganisaties. Het heeft als taak toezicht te houden op de werkzaamheden van het programma en de programmadirecteur met raad en daad terzijde te staan.

De Raad van Toezicht komt op gezette tijden bijeen met het programmabureau om de voortgang te bespreken en kan – indien nodig – tevens de koers van het programma bijstellen.

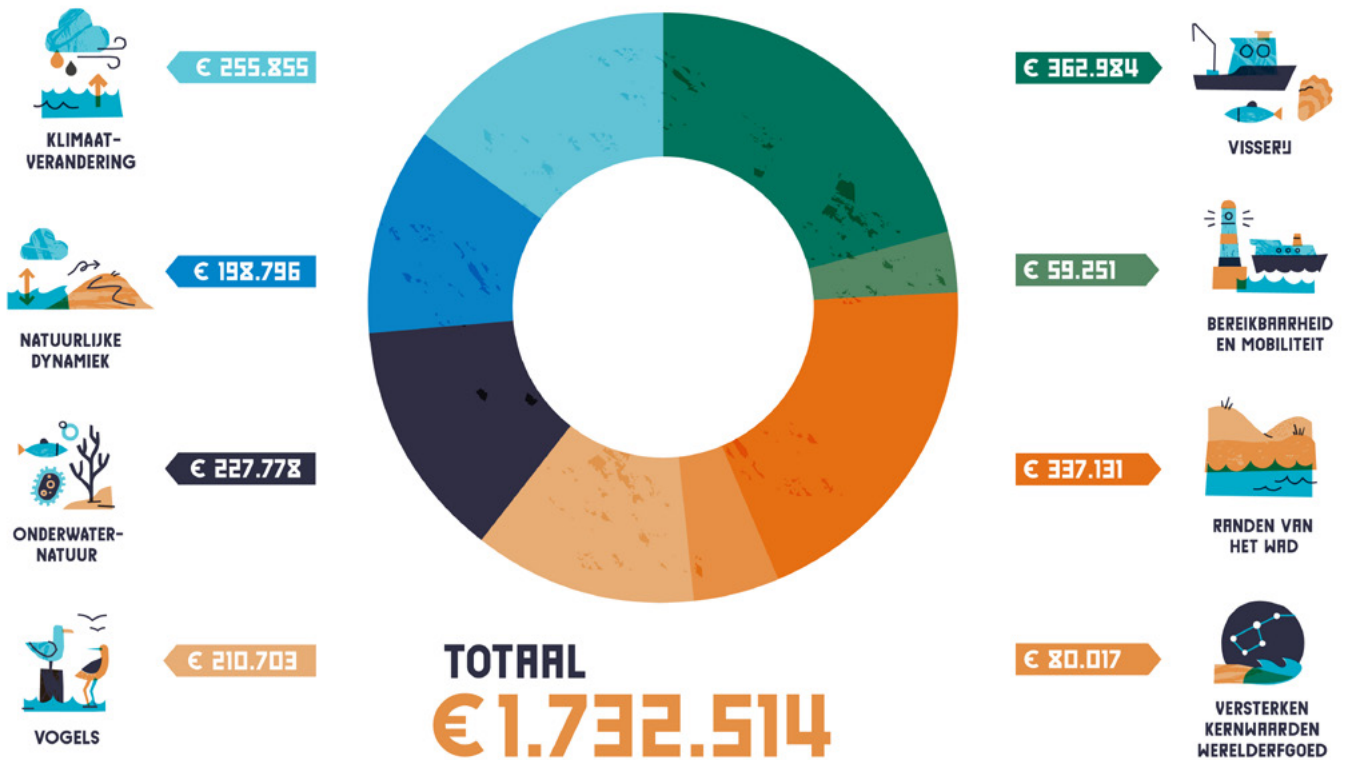
De samenstelling van het opdrachtgeverscollectief eind 2021:

- W. (Ineke) van Gent, Burgemeester gemeente Schiermonnikoog, namens alle Waddeneilanden- en Waddenkustgemeenten (tevens voorzitter)
- drs. J.H.M. (Joost) de Ruig, Hoofdingenieur-directeur Rijkswaterstaat, namens Rijkswaterstaat en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat;
- drs. ing. P.A.A. (Peter) van Velzen, Plaatsvervangend directeur Natuur, namens het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit & Ministerie van Economische Zaken & Klimaat;
- mr. M.A. (Avine) Fokkens-Kelder, Gedeputeerde provincie Fryslân, namens de drie Waddenprovincies;
- A. (Arjen) Kok, Regio-ambassadeur Natuurmonumenten, namens de Coalitie Wadden Natuurlijk*;
- drs. ing. M. (Mirjam) Kuzee, programmadirecteur Deltanatuur, namens Staatsbosbeheer;
- drs. A.A.M. (Arno) Brok, commissaris van de Koning van de provincie Fryslân, namens het Omgevingsberaad Waddengebied (adviseur en agendalid).

* De Coalitie Wadden Natuurlijk bestaat uit: Natuurmonumenten, Waddenvereniging, Vogelbescherming Nederland, Sportvisserij Nederland, Stichting Wad, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap & Landschap Noord-Holland.

Financiën

Een slagvaardige netwerkorganisatie vraagt om een stabiele programmafinanciering met mandaat. Het programma had in 2021 een budget voor het initiëren en faciliteren van projecten binnen de 8 thema's van 2 miljoen euro. In 2021 was er een positief resultaat van 267.486 euro.

Daarnaast leverden de opdrachtgevers circa 8 fte aan het programma. De bedrijfsvoering (ondersteuning, financiële middelen, automatisering, etc.) is ondergebracht bij het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

Bij aanvang van het programma in 2019 zijn er financiële afspraken gemaakt voor de jaren 2019 en 2020. In 2020 zijn er financieringsafspraken voor de jaren 2021 en 2022 gemaakt. Als gevolg hiervan zijn enkele onderdelen van het programma herbelegd bij de Waddenprovincies en Rijkswaterstaat om zodoende de begroting sluitend te krijgen. Deze onderdelen maken nog wel steeds deel uit van het Programmaplan, maar worden uitgevoerd door de Waddenprovincies en Rijkswaterstaat. Het gaat hierbij om de volgende vier onderdelen:

- Thema Natuurlijke dynamiek - Strategieontwikkeling duurzaam en efficiënt onderhoud jachthavens
- Thema Natuurlijke dynamiek – Aanpak en pilots slikvelden
- Thema Bereikbaarheid en mobiliteit - Quick wins verbeteren bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden
- Thema Randen van het Wad - Ontwikkeling van kansen langs de kust

colofon

Programma naar een Rijke Waddenzee

Zuidersingel 3, 8911 AV Leeuwarden

Vormgeving:

GH+O Leeuwarden

Foto's:

Foto 1 streefbeeld onderwaternatuur Waddenzee: De afbeelding is gemaakt door Nicolle R. Fuller van Sayo Studio in opdracht van het Programma naar een Rijke Waddenzee en de Waddenvereniging. De tekening is gemaakt in samenwerking met de universiteiten van Wageningen en Groningen, NIOZ, Bureau Waardenburg, Stichting de Goede Vissers en het Alfred-Wegener-Instituut.

Foto 2 afspraak gesloten gebieden garnalenvisserij: Shutterstock.

Foto 3 ruimte voor aquacultuur: Stichting Zilte Zones.

Foto 4 sediment solutions: Herman Verheij.

Foto 5 succesvol WAAA seminar: Jeffrey Williams (NASA).

Foto bij thema klimaatverandering: Jeffrey Williams (NASA).

Foto bij thema natuurlijke dynamiek: Wim Schoorlemmer, Programma naar een Rijke Waddenzee.

Foto bij thema onderwaternatuur: De Goede Vissers & The Fieldwork Company.

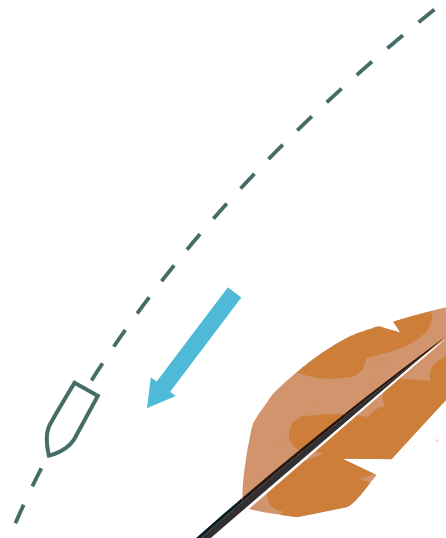
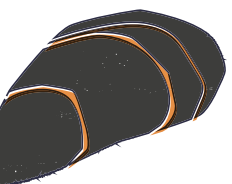
Foto bij thema bereikbaarheid & mobiliteit: Jochum Admiraal, Programma naar een Rijke Waddenzee.

Foto bij thema randen van het Wad: JMK Media.

Foto bij thema kernwaarden werelderfgoed: Hans Jellema.

Datum:

Februari 2022

PROGRAMMA **NAAR EEN**
RIJKE WADDENZEE

WWW.RIJKEWADDENZEE.NL

 [@RIJKEWADDENZEE](https://twitter.com/RIJKEWADDENZEE)

